

КАРСОН МАККАЛЛЕРС

БАЛАДА ПРО СУМНЕ КАФЕ

ПОВІСТЬ

Містечко справляє похмуре враження: крім текстильної фабрики, двокімнатних будиночків, в яких живуть робітники, кількох персикових дерев, церкви з двома кольоровими вітражами та жалюгідної головної вулиці завдовжки метрів сто, не більше, нічого в ньому немає. Щосуботи сюди з'їжджаються на цілий день селяни з навколишніх ферм щось купити собі, щось продати, погомоніти одне з одним. В інші дні містечко сумне й безлюдне і здається тоді глухим, закинутим мало не на край світу закутнем. Найближча залізнична станція — це Сосаєті-Сіті, а автобуси компаній «Грейхаунд» і «Вайтбас-лайнз» їздять по форкфолльзькій дорозі, яка проходить за три милі від містечка. Зима тут коротка й вогка, літо — сліпуче від сонячного блиску й нещадно жарке.

Якщо серпневого надвечір'я пройдешся головною вулицею, то не знайдеш собі там жодного діла. Найвищий будинок у самому центрі містечка забитий дошками і похилився на правий бік, ніби ось-ось розвалиться. Будинок цей дуже старий. На перший погляд він здається якимсь наче надтріснутим, і тільки згодом здогадуєшся, що колись, дуже давно, правий бік чільного ганку і стіну біля нього почали, але не закінчили фарбувати, отож тепер половина фасаду темніша й брудніша за другу.

Будинок виглядає покинутим. Втім, одне вікно на третьому поверсі не забите дошками; інколи надвечір, коли пече неймовірно, чиясь рука

повідливо відхилить віконницю, і в рамі з'явиться людське обличчя. Скидається воно на жаску мару: бліде, позбавлене ознак статі, сірі очі так перекошені всередину, ніби нишком обмінюються між собою зажуреним поглядом. З годину маячить те обличчя у вікні, потім віконниця зачиняється знову, і малоюмовірно, що ти побачиш тепер на головній вулиці бодай одну живу душу. Цими серпневими днями, по закінченні робочої зміни, тут таки немає чого робити — хіба що прогулятись униз до форкфоллзького шосе й послухати, як співають каторжники...

Проте саме тут, у цьому містечку, колись було кафе. І цей нині старий, забитий дошками будинок не був схожий на жоден інший в окрузі. Застелені скатертинами столики з паперовими серветками та кольоровими стрічками на електровентиляторах, по суботах надвечір — повно людей. Власницею кафе була міс Амелія Івенс. Але своєю популярністю і веселою атмосферою кафе завдячувало горбаневі на прізвисько Кузен Лаймон. Ще одна людина відіграла певну роль у цій історії з кафе — колишній чоловік міс Амелії, жахливий тип, який, відбувши тривалий строк ув'язнення, повернувся до міста, накликав біду й подався далі своїм злочинним шляхом. Відтоді й стоїть кафе зачиненим, але про нього згадують і досі.

В цьому будинку не завжди було кафе. Коли міс Амелія, успадкувала його по смерті батька, тут містилася крамниця, де торгували переважно фуражем, добривами і такими найнеобхіднішими товарами, як борошно та тютюн. Міс Амелія була багатою. Крім крамниці, вона мала за три милі від містечка у болотяних хащах перегінний куб і гнала найкраще віскі в окрузі. Була вона смаглява, висока, чоловічої статури. Коротко підрізане волосся зачісувала назад, а її засмагле обличчя привертало увагу якимсь напруженим, дикуватим виразом. Вона була б навіть гарною, якби вже тоді трохи не косувала очима. До неї залицялись чоловіки, але міс Амелія байдужно ставилась до тих зальотів і лишала-

Карсон Маккаллерс (1917—1967) — визначна американська письменниця, автор відомих радянському читачеві романів «Серце — самотній мислитель» (1940) та «Годинник без стрілок» (1961). Хоча творча спадщина письменниці порівняно невелика, — крім згаданих творів, її перу належать роман «Гість на весіллі» (1946), повісті «Відблиски в золотому оці» (1941) та «Балада про сумне кафе» (1951), дві п'єси і книжка оповідань, — проте завдяки своєму самобутньому талантові вона посіла помітне місце в американській літературі ХХ століття.

Провідна внутрішня тема всієї творчості Карсон Маккаллерс — трагічна самотність людини в гнітючому, задушливому світі американської провінції, так званої «одноповерхової Америки». Майже всім героям письменниці — типовим «маленьким людям», часто духовно чи фізично неповноцінним, — притаманне прагнення вирватись із цієї, як називає її Маккаллерс, «зо-

ни самотності», наблизитись одне до одного, знайти чиесь розуміння й підтримку в жорстокому світі чистогану, експлуатації і насильства. Своєрідним символом цих поривань є і «сумне кафе» Амелії Івенс, змальоване у пропонованій читачеві повісті. Розповідаючи про трагедію самотніх і роз'єднаних людей, письменниця переконливо показує ілюзорність їхніх надій на краще життя, збуджує активне неприйняття зображеної нею реальної американської дійсності. Вона добре розуміє нездійсненність ілюзій, що панують у тому світі, де живуть її герої, гостро відчуває трагічну, антигуманну сутність буття в капіталістичному суспільстві, сприймаючи відчуження людини як наслідок потворних суспільних відносин, і, попри всю симпатію до цих знедолених людей, ніякого виходу для них не знаходить.

Повість «Балада про сумне кафе» справедливо вважається одним з найкращих творів Карсон Маккаллерс. Інсценівка її, зроблена відомим американським драматургом Едвардом Олбі, з успіхом пройшла по багатьох сценах світу, в тому числі й у московському театрі «Современник».

ся самотньою. Шлюб її був дуже дивний — він тривав лише десять днів і вразив, ба навіть налякав усе містечко. За винятком тих десяти днів міс Амелія жила самотньо. Часто в комбінезоні й гумових чоботях про водила вона цілі ночі у своїй хижці на болоті, підтримуючи низький вогонь під перегінним кубом.

Міс Амелії щастило у всьому, до чого вона докладала рук. У сусідньому містечку вона торгувала тельбухами й ковбасами. Погожими осінніми днями вона перемелювала сорго, а сироп у її діжках завжди був темно-золотавим і приємним на смак. Менш як за два тижні вона сама змурувала за крамницею вбиральню з цегли, а до того вона була й добрим теслею. Лише з людьми міс Амелія не вміла дати ради: адже людину, якщо вона не хвора або безхарактерна, так одразу не прибереш до рук і не пустиш в оборот заради прибутку. А проте міс Амелія вміла витиснути гроші й з людей — інших взаємня вона з ними не мала. Заставні під урожай і майно, тартак, солідний рахунок у банку — вона справді була найбагатша жінка на всю околицю. І могла б мати не менше грошей, ніж конгресмен, коли б не її пристрась до судових позовів. Вона давала втягти себе у безконечні й марудні судові процеси через сушу дрібницю. Люди казали, що коли міс Амелія спіткнеться об камінець на дорозі, то тут-таки озирнеться, немов шукаючи, кого б оскаржити. Поза тими судами вона жила дуже поміркованим життям, і кожен її наступний день нагадував уже прожитий. За винятком тих десяти днів, коли вона була в шлюбі, ніщо не порушувало цієї одноманітності, аж поки не прийшла весна її тридцятиліття.

Це трапилося в квітні, одного тихого й пізнього вечора. У небі кольору болотяних ірисів світив повний місяць. Врожай того року обіцяв бути добрим, і вже зо два тижні фабрика працювала в дві зміни. Нижче за течією струмка жовто світився крізь темряву ночі цегляний квадрат фабричного корпусу, і звідти долинало приглушене дзижчання ткацьких верстатів. У таку ніч приємно почути, як лине здалеку над темними полями тягуча пісня негра, що йде на побачення з любкою. Приємно й посидіти наодинці з самим собою, тихо перебираючи струни гітари, або просто так, ні про що не думаючи. Того пізнього вечора вулиця ніби вимерла, але в крамниці міс Амелії світилося, і на ганку її дому сиділо чоловік з п'ять. Серед них був десятник Коротун Макфейл — червонопикий, з рожевими й охайними руками. На верхній приступці сиділо двоє хлопців у комбінезонах — близнюки Рейні, худі й неквапливі, білявочубі, із зеленкуватими, ніби заспаними очима. Був тут і Генрі Мейсі, сором'язливий, боязкий чоловічок делікатної, трохи нервовної вдачі, який примостився на краю нижньої приступки. Сама міс Амелія стояла в розчинених дверях, спершись на одвірок, схрестивши ноги у великих гумових чоботях, і терпляче розплутувала вузлики на мотузці, що трапилась їй під руку. Розмова давно урвалась, і всі мовчали.

Першим озвався один з близнюків, що вдивлявся у безлюдну дорогу.

— Хтось іде, — сказав він.

— Якесь заблукале теля, — докинув його брат.

Істота, яка йшла дорогою, була ще надто далеко, аби її чітко розглядіти. Обсипані цвітом персикові дерева обабіч дороги відкидали в місячному сяйві невиразні покручені тіні. Повітря було напоєне солодким ароматом квітів і весняної трави, до якого домішувався кислуватий запах близької лагуни.

— Ні, то чиясь дитина, — сказав Коротун Макфейл.

Міс Амелія мовчки дивилася на дорогу. Вона відклала мотузку і перебирала кістлявими засмаглими пальцями лямки свого комбінезона. Вона хмурилася, пасмо темного волосся впало їй на чоло. Поки вони сиділи отак і чекали, десь далеко, біля дороги, дико завив собака, аж поки хтось нагримав на нього. І лише тоді, коли істота наблизилась і ввійшла у жовте коло світла, яке падало з ганку, вони побачили, що то за один.

Був це чужинець (а рідко, щоб у таку пору людина приходила пішки в чуже місто), до того ж горбань. Зростом він був хіба що футів чотири¹ і виглядав ще меншим у своєму приношеному, брудному пальті, що навіть не прикривало колін. Викликало подив, як такі тонкі криві ніжки можуть витримати вагу масивних випнутих грудей і горба, що осідлав його плечі. Голова була дуже велика, обличчя з глибоко запалими синіми очима та різко окресленим маленьким ротом, здавалося водночас і лагідним, і нахабним. Бліду шкіру вижовтило пилюкою, а під очима залягли лавандові тіні. Він ніс кривобоку стару валізку, перев'язану мотузком.

— Добри вечір, — привітався горбань, важко відсапуючись.

Ані міс Амелія, ані чоловіки на ганку не відповіли на його привітання. Усі мовчки роздивлялись на горбаня.

— Я шукаю міс Амелію Івенс, — сказав той далі.

Міс Амелія відкинула волосся з чола і випнула вперед підборіддя:

— Навіщо вона тобі?

— Бо я її родич, — сказав горбань.

Близнюки і Коротун Макфейл глянули на міс Амелію.

— Ну, ось я, — відповіла вона. — Який ще там «родич»?

— Та я... — знічено пробелькотів горбань. Здавалося, він от-от заплаче. Валізку він поставив на нижню приступку, але ручки не відпускав. — Мати моя, Фанні Джезап, родом з Чігоу. Вона виїхала звідти тридцять років тому, коли вперше одружилася. Пам'ятаю, вона розповідала мені, що має зведену сестру Марту. А сьогодні в Чігоу мені сказали, що то була ваша мати.

Міс Амелія слухала його, трохи відвернувшись. Навіть у неділю вона обідала сама одна. В її домі ніколи не юрмилася рідня, та й вона нікому не набивалась у родичі. Колись мала двоюрідну бабку, що держала платну стайню в Чігоу, але та вже померла. Отож єдиною родичкою міс Амелії лишилася троюрідна сестра, що жила за двадцять миль звідси, в іншому містечку, але вони не мирили між собою і, коли випадково стрічались, плювали на узбіччя дороги. Час від часу хтось заговорював про свої віддалені родинні зв'язки з міс Амелією, але то були марні спроби.

Горбань розбалакався, почав згадувати невідомі слухачам на ганку імена та місця, які, здавалося, не мали жодного стосунку до теми розмови.

— Отож Фанні і Марта Джезап були зведені сестри. А я — син Фанні від третього чоловіка. Виходить, я вам доводжуся...

Він нахилився і почав розв'язувати мотузок на валізці. Його руки, схожі на брудні горобині лапки, трусилися. У валізці було повно всякого непотребу — приношений одяг і якийсь дивний брукхт, що скидався на деталі швацької машинки чи щось таке. Горбань понишпорив у тому мотлосі і витяг стару фотокартку.

— Ось фотографія моєї матері та її зведеної сестри.

Міс Амелія мовчала. Жовна її рухалась, а на обличчі досить виразно відбивалося те, що вона думала. Коротун Макфейл узяв фотокартку і роздивився її проти світла. Двоє блідих, худеньких дівчаток, — може, трирічного віку, — з невизначними, стертими плямами замість облич. То міг бути знімок з першого-ліпшого родинного альбому.

Коротун Макфейл повернув горбаневі фотокартку без жодного слова.

— Звідки ти? — запитав він.

— Я подорожую, — невпевнено відповів горбань.

Міс Амелія все ще мовчала. Вона стояла, спираючись об одвірок, і згорі вниз дивилася на горбаня. Генрі Мейсі знервовано кліпнув очима і потер руки. Потім тихенько підвівся з нижньої приступки і пішов собі. Маючи чуле серце, він не хотів бачити, як міс Амелія поту-

¹ Приблизно 122 сантиметри.

рить новопеченого родича від свого дому, та ще й з міста вижене. Горбань так і стояв на нижній приступці над розкритою валізкою; він підшморгував носом і губи його тремтіли. Мабуть, він починав усвідомлювати весь жах свого становища, відчув, як то гірко бути чужаком у зовсім незнайомому містечку, з напханою непотребом валізкою, і набиватися міс Амелії в родичі. Тож він сів просто на приступці і зайшовся плачем.

Не щодня трапляється, щоб опівночі прийшов у містечко незнайомий горбань, сів на східцях біля крамниці та й заплакав. Міс Амелія відгорнула з чола волосся, а чоловіки на ганку зняковіло Perezирнулися. Запала тиша.

Нарешті один з близнюків мовив:

— Чорт мене забирай — чистий тобі Морріс Файнстайн.

Всі кивнули головою на знак згоди, — адже тутешнім це порівняння було зрозуміле. Але горбань заплакав ще розпачливіше, бо не зрозумів, про що, власне, мова. Морріс Файнстайн був верткий, дрібненький єврейчик, що жив раніше в містечку, плакав, коли його називали «хриstopродавцем», і щодня їв білий хліб з консервованою лососиною. Йому не пощастило в торгівлі, і він подався до Сосаєті-Сіті. Відтоді, коли чоловік поводився по-бабському і був тонкосльозий, його називали Моррісом Файнстайном.

— Ач, як журиться, — сказав Коротун Макфейл. — Є, мабуть, на те причина.

Міс Амелія двома неспішними широкими кроками перейшла ганок. Зійшла східцями вниз, зупинилась і замислено подивилася на чужинця. Вказівним пальцем, довгим і засмаглим, обережно торкнулась його горба. Горбань ще схлипував, але вже потроху заспокоювався. Стояла тиха ніч, світив місяць, і в повітрі повіяло прохолодою. Раптом міс Амелія вчинила щось нечуване: витягла із задньої кишені штанів пляшку і, витерши долонею шийку, подала її горбаневі. Мало кому щастило умовити міс Амелію продати віскі в кредит, а щоб комусь бодай крапля від неї задарма перепала — такого доти ніхто не чував.

— Ковтни, — сказала вона. — Від цього тобі легше.

Горбань перестав плакати, слизнув сльози і зробив, як вона сказала. Потім і сама міс Амелія потягла маленький ковток, прополоскала рот, сплюнула, а тоді вже хильнула. Близнюки й десятник теж випили з власних пляшок, за які вже заплатили раніше.

— Добре пішло, — сказав Коротун Макфейл. — І не пригадую, міс Амеліє, щоб вам воно колись не вдалося...

Мабуть, віскі, якого вони випили аж дві великі пляшки, відіграло неабияку роль у тому, що сталося далі. Без того віскі ніколи не відкрилося б тут кафе. Бо віскі міс Амелії має особливі якості: воно прозоре й пекуче, і коли ковтнеш — довго приємно гарячить ізсередини. Та й не тільки це. Відомо, що коли напишеш якесь слово лимонним соком на чистому папері, то не побачиш нічого. А як потримаєш той аркуш над полум'ям, з'являться темно-брунатні літери і зміст написаного стане явним. Уявіть собі, що віскі — полум'я, а оті слова людина носить у своєму серці, — і тоді ви зрозумієте, в чому цінність віскі міс Амелії. Непомічене, забуте, приховане на споді свідомості раптом стає явним і зрозумілим. Скажімо, робітник прядильної фабрики, що думає лише про свій верстат, обід, потім ліжко і знову верстат, хильне трохи в неділю — і ось помічає лілію на болоті. А то й потримає квітку в долоні, пригладяючись до золотавої, мов виточеної, чашечки, і пройме його раптом терпкий і солодкий біль. А інший робітник, трохи випивши, гляне раптом угору і вперше в житті помітить, яким холодним таємничим сяйвом світиться нічне січневе небо, і усвідомлення власної незначущості холодним жахом здавить його серце. Ось які речі трапляються, коли людина вип'є віскі міс Амелії. Відчує вона страждання, а чи спалахне радістю — істина проступає назовні. Людина відтанула серцем і зуміла зазирнути собі в душу.

Місяць сховався за хмари, стало холодно й темно, а вони все ще пили. Горбань так і сидів на нижній приступці, скулений і жалюгідний, опустивши голову на коліна. Міс Амелія стояла, тримаючи руки в кишнях і поставивши ногу на другу приступку. Вона мовчала вже давно, і обличчя її, як це властиво всім косооким, коли вони глибоко замисляться, здавалося водночас і мудрим, і безтямним. Нарешті вона промовила:

— Не знаю, як тебе звати...

— Лаймон Вілліс,— відповів горбань.

— Гаразд, можеш зайти. В кухні на плиті вечера, під'їси трохи.

Лише кілька разів на своєму віку міс Амелія запрошувала когось розділити з нею хліб-сіль і при цьому не думала, як обвести його круг пальця або видурити у нього гроші. Тому чоловіки на ганку одразу збачили: щось тут не те. Згодом усі зішлись на тому, що вона десь по обіді хильнула в себе на болоті добру чарчину. Хай там як було, а міс Амелія пішла в дім, і Коротунові Макфейлу та близнюкам не лишалося нічого іншого, як розійтися по домівках. Вона зачинила надвірні двері на засув і роздивилася, чи все в порядку на полицях. По тому пішла до кухні, що була в глибині будинку, за крамницею. Горбань ступав за нею, тягнучи свою валізку, підшморгуючи і раз по раз утираючи носа рукавом блаженного пальта.

— Сідай,— сказала міс Амелія.— Зараз я підігрію що тут є.

Вони добре тоді підвечеряли. Міс Амелія була багата й ніколи не обмежувала себе в їжі. Вони ласували смаженим курчам (горбань поклав собі на таріль усю грудку), салатом, цвітною капустою і солодкою картоплею, золотавою і запашною. Міс Амелія їла неквапно, смакуючи, як наймит на фермі. Вона сиділа, поклавши обидва лікті на стіл, низько нахилившись над тарількою, з широко розсунутими коліними і ногами, поставленими на поперечину стільця. Горбань так давився їжею, ніби цілий місяць ріски в роті не мав. Поки він вечеряв, одна сльозинка скотилася по його брудній щоці, але то була сльозинка припізніла, і вона нічого вже не означала. Добре доглянута лампа на столі горіла голубим полум'ям, заливаючи кухню веселим світлом. Під кінець вечері міс Амелія витерла тарільку куснем білого хліба, а потім полила його прозорим солодким сиропом власного виробу. Горбань учинив так само — правда, він виявився перебірливим і попросив чисту тарільку. Поївши, міс Амелія відкинулася в кріслі, стиснула пальці в кулак і помацала тугі, пружні м'язи під чистою тканиною блакитної сорочки — така вже звичка у неї виробилась. Потім узяла лампу зі столу і хитнула головою в бік сходів, запрошуючи горбаня слідом за собою.

Над крамницею було три кімнати, в яких міс Амелія провела все своє життя: дві спальні, а між ними — простора вітальня. Мало хто бачив ці кімнати, проте всі знали, що вони гарно умебльовані і завжди дбайливо прибрані. І ось тепер вона вела туди якогось брудного горбаня, заброду, який бозна-звідки взявся. Міс Амелія з високо піднесеною лампою ішла неквапно, переступаючи через дві сходинки. Горбань мало не наступав їй на п'яти, і в гойдливому світлі лампи вони відкидали на стіну одну велику потворну тінь. Незабаром у кімнатах над крамницею залягла така сама темрява, як і в цілому містечку.

Настав ясний ранок. Там, де сходило сонце, рожево-бузково палало крайнебо. Поля навколо містечка були вже зорані, і орендарі бралися до роботи з самого досвітку, висаджуючи темно-зелені саджанці тютюну. Вороння низько літало над полями, відкидаючи на землю рухливі блакитні тіні. Люди в містечку квапилися на роботу з обідніми судками в руках. Вікна фабрики сліпили очі, віддзеркалюючи проміння сонця. Повітря було свіже, розквітлі персикові дерева білили, як березневі хмарки.

Міс Амелія зішла вниз, як звичайно, вдосвіта. Вмилася біля

колоники й одразу ж узялася до роботи. Пізніше вона засідлала мула й поїхала оглянути своє поле, засіяне бавовною. Опівдні всі у містечку вже знали про те, що вчора опівночі до крамниці прийшов горбань. Проте досі ніхто не бачив його. Спека посилювалася, небо було кольору глибокої, полудневої блакиті. А дивний гість ще нікому не потрапив на очі. Хтось пригадав, що в матері міс Амелії справді була зведена сестра, проте думки про її долю розійшлися: вона чи то вмерла, чи то втекла з якимось збирачем тютюну. Що ж до горбаневого родичання, то кожен вважав його звичайним шахрайством. І все містечко, добре знаючи міс Амелію, вирішило: немає сумніву, що, нагодувавши горбаня, вона виставила його за двері. Але надвечір, коли блакить неба вицвіла, а на фабриці закінчилася робоча зміна, одна жінка стала запевняти, ніби бачила у вікні над крамницею чиясь перекивлене обличчя. Сама міс Амелія не пояснювала нічого. Вона обслужила покупців, з годину сперечалася з одним фермером за чепіги, полагодила дротяну огорожу для курчат, десь перед заходом сонця замкнула крамницю і пішла в кімнати. Спонтанічне містечко сповнилося чутками.

Наступного дня міс Амелія не відчинила крамницю, залишалася вдома, і ніхто не бачив її до самого вечора. Того ж таки дня поширилася неймовірна чутка, приголомшивши не тільки містечко, а й довколишні ферми. Пішла вона від ткача на ім'я Мерлі Райен. Власне, жодного його слова не можна брати на віру. Обличчя в нього хворобливо жовте, ходить він, човгаючи, а в роті жодного зуба не збереглося. Він хворіє на малярію і шотретього дня його трусить пропасниця. Отже, два дні Мерлі Райен ходить змучений і роздратований, а на третій оживає — тоді й спадає йому на думку якась чергова нісенітниця. Його вже почало трусити, коли він раптом бовкнув:

— А я знаю, що вона з ним зробила. Замордувала його, щось там у валізці таки було...

Повідомив він це спокійним голосом, як незаперечну істину. І за якусь годину новина облетіла все містечко. Протягом дня історія обросла найжахливішими подробицями. Тут було все, щоб волосся стало сторч: і горбань, похований опівночі на болоті, і міс Амелія, яку тягнуть вулицями до в'язниці, і сварки через її майно, — все це переповідалося пошепки, щоразу з новими домислами. Пішов дощ, але жінкам і на думку не спало позніматися білизну. Хтось із боржників міс Амелії вбрався навіть у вихідний одяг, ніби настало свято. Люди юрмилися на головній вулиці, теревенячи та спостерігаючи за крамничкою.

Проте не можна твердити, що все містечко брало участь у цьому нечесивому святі. Знайшлося-таки кілька розважливих голів, які доводили, що міс Амелія — багатійка і навряд чи стала б убивати якогось волоцюгу заради мотлоху в його валізці. Знайшлося в містечку навіть троє добрих людей, які зовсім не бажали, щоб сталося це вбивство. Їх навіть не приваблювала метушня, яка б навколо цього зчинилася, не тишила думка, що міс Амелія потрапить за тюремні ґрати і закінчить життя на електричному стільці в Атланті. Ці добрі люди судили вчинки міс Амелії не так, як інші. Якщо людина являє собою такий вузол суперечностей, якщо вона має стільки гріхів, що всіх за раз і не пригадаєш, то для неї повинен бути особливий закон. Ті люди пам'ятали, що міс Амелія народилася з темною шкірою і якимсь дивним обличчям, що виросла вона без матері і виховувал її один батько, чоловік відлюдкуватий, що вже підлітком вона досягла неприродного для жінок зросту — метр вісімдесят вісім сантиметрів. А її спосіб життя і звички просто не вкладалися в звичні рамки. До того ж у всіх на пам'яті було її дивне заміжжя, найскандальніше за всю історію містечка.

Одне слово, ті добрі люди мало не співчували міс Амелії. І навіть коли вона пускалася берега, — приміром, врилася до когось у дім і витягала швацьку машинку на сплату боргів або починала якусь чергову судову тяганину, — і тоді в тих добрих людей роздратування змішувалося з глибоким, невимовним жалем до неї. А втім, досить уже про тих

добрих людей — адже знайшлося їх у всьому містечку тільки троє; решта святкувала з приводу цього вигаданого злочину до самого вечора.

Дивно, але міс Амелія нічого того, здавалось, не помічала. Більше половини дня вона провела нагорі. Коли ж зійшла в крамничку, то тинялася по ній спокійна, заклавши руки в кишені комбінезона і так низько схиливши голову, що підборіддя ховалося в комір сорочки. На ній не помітно було ніяких плям крові. Час від часу вона зупинялась, похмуро роздивлялася шпарини в підлозі, смикаючи себе за пасмо коротко стриженого волосся, і шепотіла щось сама до себе. Але більше часу вона провела нагорі.

Споночіло. Пополудні знову йшов дощ і дуже похолодніло. Вечір був темний, як глибокій осені. В небі не світилося жодної зірки, почала сіятись холодна мжичка. У вікнах тьмяно блимали лампи. Повіяв вітер, проте не теплий, з болота, а пронизливий — з півночі, від соснових борів.

Годинники в місті вибили восьму. Проте досі нічого не сталося. Холодний вечір після цілоденних моторошних балачок породив страх у серцях людей і загнав багатьох до родинних вогнищ. Інші збивалися в невеличкі групи. З десятеро чоловіків зійшлися на ганку крамнички міс Амелії. Вони мовчали і, здавалось, чогось очікували. Чого саме — вони, певне, й самі не знали, але так уже воно ведеться: коли напруга сягає межі, чоловіки збираються докупити й очікують. Надійде мить, і вони дятимуть одностайно, не з волі якоїсь однієї людини, а за спільним інстинктом. У такі хвилини не вагається жоден. А чи все закінчиться миром чи спільний порив призведе до розбою, насильства або й злочину — то вже залежить від випадку. Отож чоловіки зібралися на ганку крамнички міс Амелії і жоден не знав, що робитиме, але відчував, що має чекати: вирішальна мить наближалася.

А двері в крамницю були прочинені. Всередині світилося, і все виглядало як завжди. Ліворуч був прилавок, де лежало м'ясо, льодяники і тютюн. Далі — полиці з солониною та борошном. Права половина крамниці була заставлена фермерським реманентом. У глибині, ліворуч, виднілися двері нагору, теж прочинені, як і ще одні двері — праворуч, до маленької комірчини, яку міс Амелія називала конторою. Того вечора о восьмій там можна було її бачити — вона сиділа за бюро і щось підраховувала, шкрябаючи авторучкою по папері.

Контора була яскраво освітлена, а міс Амелія мовби й не помічала гурту чоловіків на ганку. Навколо неї все було, як завжди, в цілковитому порядку. Ця сумнозвісна контора була добре знана на всю околицю: саме тут міс Амелія вершила свої справи. На столі стояла дбайливо накрита друкарська машинка, з якою вона вміла дати собі раду, але користувалась нею лише для оформлення найважливіших документів. У шухлядах бюро були складені тисячі папірців, підшитих за алфавітом. У цій конторі міс Амелія приймала і хворих, — вона ще й лікарювала, і з великою охотою бралася за це діло. На двох полицях стояло безліч пляшечок і лежав усякий дріб'язок. Біля стінки була лава для пацієнтів. Міс Амелія вміла зашити рану пропеченою голкою, щоб не загноїлося. При опіках вона вживала холодний солодкуватий настій власного виробу. Тут зберігалось багато різноманітних ліків на всілякі хвороби, виготовлених за її власними рецептами. Вони добре прочищали шлунок і не надавалися лише дітям, бо викликали сильні корчі. Для малих вона виготовляла інший — слабший — солодкуватий напій. Загалом її справедливо вважали за доброго лікаря. Дотик її рук, кошавих і великих, був легкий і ніжний, вона мала багату уяву і знала сотні різних способів лікування. Не відступала вона перед найжахливішою і найзагадковішою хворобою — власне, не було такої, яку вона не бралася б лікувати. Правда, за одним винятком. Коли хвора скаржилася на якусь жіночу недугу, міс Амелія нічим не могла зарадити. Мало того, тільки-но зачувши підібну скаргу, вона сором'язливо червоніла і втягувала шнур в комір сорочки або переступала з ноги на ногу — точнісінько мов присоромлена дитина. Але в усіх інших випадках люди покладалися

на неї. Грошей за лікування вона не брала і мала завжди досить пацієнтів.

Того вечора міс Амелія довго не випускала з рук авторучки. Але й за цих обставин вона не могла не помітити людей на своєму ганку, що спостерігали за нею. Час від часу вона підводила голову і спокійно поглядала на них. Проте не кричала, не питала, чого вони стовбичать біля її дому, як банда жалюгідних волоцюг. Обличчя її було горде й суворе, як завжди, коли вона сиділа в своїй конторі. Згодом їхня пильна увага почала її дратувати. Вона втерлася червоним носовичком, встала і причинила двері. На чоловіків, що юрмилась на ганку, це подіяло, як сигнал. Настав їхній час. Занадто довго стояли вони надворі цього вологого й похмурого вечора, занадто довго чекали, і тепер надійшла та мить, коли інстинкт спонукав їх до дії. Ніби гнані одною спільною волею, вдерлися вони до крамниці — восьмеро дуже схожих між собою в цю мить чоловіків у синіх комбінезонах, переважно русявих, зблідлих, із застиглим поглядом ніби сонних очей. Ніхто не знає, що б вони вчинили далі. Але якраз у цю хвилину на сходах угорі щось зашаруділо. Чоловіки підвели голови й отетеріли, побачивши горбаня, який уже давно помер у їхній уяві. Він був живий-здоровий і зовсім не схожий на того жалюгідного брудного волоцюжку, яким змальовував його людський поголод. У крамниці запала мертва тиша.

Горбань зійшов униз з гордим виразом людини, якій належить тут кожен цвях. За ці дні він перемінився до невпізнання. На ньому все ще було його куце пальтечко, проте дбайливо вичищене й полатане. З-під пальта виднілася свіжовипрана сорочка міс Амелії в червоно-чорну клітинку. Замість довгих штанів на ньому були вузькі до колін бриджі. Худі ніжки красувалися в чорних панчохах і добре начищених черевиках незвичайної форми, із шнурівкою вище кісточок. Великі й безкровні вуха ледь визирали з-під лимонно-зеленого вовняного шарфа, торочки якого майже діставали до підлоги.

Своїми дрібненькими кроками горбань обійшов усю крамницю і став якраз посеред гурту. Чоловіки розступилися навколо нього, і стояли з вибалушеними очима та безпорадно опущеними руками. Сам горбань тримався досить дивно. Він пильно роздивився кожного на рівні своїх очей, тобто десь біля пояса. Потім опустив погляд і неквапно оглянув усіх від пояса до п'ят. Задовольнившись в такий спосіб своєю цікавістю, він на мить заплющив очі і похитав головою, ніби розчарований наслідками свого огляду. Нарешті, немов бажаючи утвердитись у своєму першому враженні, він закинув голову й обвів довгим поглядом коло звернутих до нього облич. Як тільки очі його набачили напівпорожній мішок з гуано, ліворуч під стіною, він зручно вмовистися на ньому, схрестивши ніжки, і тоді видобув з кишені якусь річ.

Чоловіки в крамниці нарешті трохи отямилась. Мерлі Райен, той самий малярійний, що пустив сьогодні першу плітку, перший і озвався. Глянувши на предмет, яким бавився горбань, він промовив стишеним голосом:

— Що це в тебе?

Проте кожен з присутніх знав дуже добре, що тримає горбань у руках — табакерку батька міс Амелії, покриту синьою емаллю і прикрашену золотом філігранню на кришці. Усі здивувалися неймовірно. Чоловіки обережно поглядали на причинені двері контори, з-за яких долинав тихий повист — міс Амелія насвистувала, працюючи.

— То що це в тебе, Малюк?

Горбань стрельнув очима у Мерлі Райена і закопилів губу.

— А це — пастка для таких цікавих, як ти, — сказав він.

Його пальчики з нігтями-кігтиками понишпорили всередині табакерки і вкинули щось до рота. Проте він нікого не почастивав. Та й узагалі то був не тютюн, а суміш цукру з какао. Проте горбань клав ту суміш дрібними пучками за нижню губу саме як тютюн, потім обережно облизував зуби язиком, від чого обличчя його страшенно кривилося.

— У мене всі зуби прокисли,— пояснив він.— Через те я вживаю такий солодкий тютюн.

Чоловіки все стояли навколо нього, ошелешені і трохи присоромлені. Та невдовзі цей настрій змінився іншим: відчуттям дружньої довіри і святкового піднесення. Того вечора у крамниці були Хесті Мелоун, Роберт Колверт Хейл, Мерлі Райен, преподобний Т. М. Уїллін, Россер Клайн, Ріп Уеллборн, Генрі Форд Крїмп і Горас Уеллс. Всі вони за винятком преподобного Уїлліна, були багато в чому схожі один на одного — чимось утішалися, від чогось страждали, усі були непоганої вдачі, якщо їх не дратувати. Усі працювали на фабриці і мешкали в дво- або трикімнатних будиночках, за десять-дванадцять доларів щомісячно. Того дня усі вони одержали платню — адже була субота. Отже, їх можна сприймати як одне ціле.

Горбань, проте, уже сортував їх подумки. Зручно вмостившись, він почав розпитувати кожного, чи той одружений, скільки має років, який його тижневий заробіток, помалу торуючи шлях до найінтимнішого. Незабаром до гурту приєдналися й інші жителі містечка: з'явився Генрі Мейсі, потім — усякі нероби, які відчули щось незвичайне; дружини прийшли по своїх чоловіків; навіть чиясь хлоп'я із скуйовдженим світлим чубом навшпиньках пролізло в крамницю, поцупило коробку крекерів і втекло тихцем. Отож крамниця міс Амелії була повнісінька, але сама вона й досі навіть не відхилила дверей своєї контори.

Є люди, що вирізняються з-поміж інших: вони мають здатність, як це частіше лише малим дітям, швидко зав'язати жвавий безпосередній контакт із навколишнім світом. Горбань, мабуть, і належав до такого типу людей. Не минуло й півгодини, як він спромігся близько запізнатися з кожним. Здавалося, він жив у містечку хтозна-відколи і вже бозна-скільки вечорів сидів на цьому мішку з гуано. До того ж вечір був суботній, і незабаром у крамниці запанувала незвично весела й невимушена атмосфера. Напруга, правда, ще остаточно не спала — перше, досі не розвіявся подив, а по-друге, міс Амелія досі сиділа, зачинившись у своїй конторі, і не виходила.

Вийшла вона десь близько десятої вечора. І розчарувала тих, хто сподівався на якусь драматичну сцену. Вона відчинила двері і зайшла, як завжди, своєю неквапною, вайлуватою ходюю. Шия в неї була пов'язана червоною хусточкою, ніс трохи вимазаний чорнилом. Здавалося, вона не зауважила нічого незвичайного. Погляд її сірих, косуватих очей затримався на хвильку там, де сидів горбань. На всіх інших вона поглянула трохи здивовано, але цілком доброзичливо.

— Треба когось обслужити? — спитала неголосно.

Покупців знайшлося більш ніж досить: була субота, і кожному захотілося випити. А міс Амелія три дні тому якраз викопала з ями на болоті бочку і розлила в пляшки витримане віскі. Вона зібрала з покупців гроші і полічила їх у світлі лампи — так вона робила завжди. Але потім сталося щось незвичайне. Раніше всі виходили на темне подвір'я і міс Амелія крізь кухонні двері подавала кожному його пляшку. Радості від цього було небагато. Одержавши віскі, покупець ішов у ніч. Або, коли дружина не дозволяла йому пити вдома, він міг повернутися назад, на чільний ганок крамниці, і там дудлити з пляшки нахильці — на східцях або й на вулиці. Ганок і вулиця перед ним, поза всяким сумнівом, належали міс Амелії, проте вона не вважала їх своїми володіннями; її володіння починалися за чільними дверима і поширювалися на всю внутрішність будинку, — і тут уже нікому, крім неї самої, не дозволялося відкривати чи перекидати пляшку. Тепер уперше вона порушила це правило: зайшла до кухні — а слідом за нею горбань — і внесла пляшки до теплої, освітленої крамниці. До того ще й поставила кілька склянок та розгорнула дві пачки крекерів, — вони лежали на тарілці на прилавку, і кожен міг узяти одного задарма.

Озвалася вона лише до горбаня, запитавши його хриплуватим, різким голосом:

— Питимеш так, Кузене Лаймон, чи розбавити й підігріти на плитці?

— Коли твоя ласка, Амеліє...— відповів горбань. (Коли це хтось насмілювався звертатися до міс Амелії на «ти» та ще й без ввічливого «міс»? Такого не дозволяв собі навіть її наречений, навіть протягом тих десяти днів, коли був її чоловіком. Відколи помер її батько, який кликав доньку тільки «мала», ніхто не смів звертатися до неї так фамільярно.) — Коли твоя ласка, Амеліє, то краще підігрій.

Ось так і виникло в містечку кафе. Якось само собою. Згадайте, що ніч була холодна, як узимку, і нікому б не припало до душі сидіти й випивати надворі. А в крамниці було тепло, затишно. Хтось розворушив кочергою вогонь у грубі, а ті, хто придбав пляшки, поділилися випивкою з приятелями. До того ж тут були і жінки: вони їли локричні цукерки, пили лимонад, а деякі ковтнули й віскі. Горбань був ще новою і тишив усіх своєю присутністю. З контори винесли лаву і кілька стільців. Ті, кому не вистачило місць, стояли, спираючись на прилавок, або вмощувалися на діжках і мішках. Випиваючи в приміщенні, ніхто не галасував, не відпускав грубих жартів, не чулося й непристойного хихотіння. Навпаки, товариство поводитись дуже чемно, навіть трохи боязко. Жителі містечка не мали ще навички збиратися до гурту, щоб з приємністю згаяти час. Разом вони лише працювали на фабриці. Або ще в неділю вибиралися на цілий день на природу на релігійні збори — і хоча це давало певну втіху, та все ж не дуже повеселишся, коли тобі весь час нагадують про пекло або розбуджують у тобі страх перед могутністю всевишнього. А в кафе атмосфера зовсім не та. Навіть найбагатший і найскупіший мерзотник поводитиметься у справжньому кафе пристойно, нікого не ображаючи. А бідняки — ті взагалі вдячно роззираються довкола і навіть сіль із солонки намагаються брати делікатно й сором'язливо. Бо справжнє кафе — то не тільки місце, де гамують голод, а й осередок дружньої приязні, веселого настрою і гарної поведінки. Ніхто не казав про це людям, що зібралися того вечора в крамниці міс Амелії. Проте вони зрозуміли це й самі, хоча доєі в містечку ніколи кафе не було.

А призвідця цього, міс Амелія, майже цілий вечір простояла в кухонних дверях. Зовні вона мовби не змінилася зовсім. Але багато хто звернув тоді увагу на вираз її обличчя. Вона спостерігала за всім навколо, але найдовше її смутний погляд затримувався на горбаневі. А той походжав по крамниці, ласуючи солодкою сумішшю з табакерки, водночас набурмосений і приязний. Туди, де стояла міс Амелія, падали відсвіти вогню крізь шпари в грубці, і її довгасте темне обличчя ніби світилося. Здавалось, вона здивилася сама в себе. На обличчі її відбивалися біль, подив і якась невиразна радість. Губи в неї трохи розтулились, щоки зблідли, великі, незвичні до байдикування руки спітніли. Отак і стояла вона того вечора, часто ковтаючи слину, і була схожа на зажурену закохану жінку.

Це відкриття кафе тривало десь до півночі. Потім усі по-дружньому попрощалися і розійшлися. Міс Амелія зачинила чільні двері, але вперше у житті забула взяти їх на засув. Незабаром уся головна вулиця з трьома крамницями, фабрикою, численними будинками — коротше кажучи, все містечко — запала в тишу й морок. Ось так закінчилися три доби, ознаменовані появою в містечку чужинця, веселими сходами в крамниці міс Амелії і виникненням кафе.

А тепер пропустимо чотири наступні роки, бо вони були дуже схожі один на один. В житті часто відбуваються великі зміни, але іноді вони настають повільно і непомітно. Горбань і далі жив у міс Амелії. Кафе поступово розширялося. Міс Амелія почала торгувати своїм віскі на розлив, до крамниці було занесено кілька столиків. Охочі навідувалися щовечора, а в суботу їх бувало аж надміру. Господиня стала подавати на вечерю холодну смажену рибу по п'ятнадцять центів за порцію.

Горбань умовив міс Амелію придбати механічну піанолу. Через два роки крамниця перетворилася на справжнє кафе, відкрите щовечора від шостої до дванадцятої.

І щовечора горбань сходив униз, як людина, що знає собі ціну. Від нього завжди трохи пахло відваром з бадилля ріпи, яким двічі на день натирала його міс Амелія, щоб він зміцнів. Вона розпестила його без міри, та все даремно: добра їжа тільки збільшила йому горб та голову, а тіло так і лишилося слабким. Міс Амелія зовні не змінилася анітрохи. В будні вона так само носила гумові чоботи й комбінезон, а в неділю вбиралася у темно-червону сукню, що висіла на ній, як на вішалці. Проте її поведінка і спосіб життя помітно змінились. Вона й тепер любила потішити себе хитромудрою судовою справою, але не обдурювала вже своїх ближніх із колишньою заповзятливістю і не так нещадно правила з них борги. Оскільки горбань любив товариство, вона почала навіть іноді виходити на люди — на чийсь похорон, до церкви тощо. Лікувала вона так само успішно, а її віскі навіть покращало — коли це взагалі можливо собі уявити. Кафе давало добрий прибуток і на багато миль навкруги лишалося єдиним місцем, де можна було ввечері розважитись і випити.

А тепер окиньмо поглядом деякі нібито не пов'язані між собою події останніх років. Ось одного зимового ранку горбань супроводжує міс Амелію на польовання в сосновий бір. Ось вони вдвох на плантації міс Амелії: сам Кузен Лаймон і пальцем не ворухне до праці, але відразу помічає, коли хто з наймитів лінується. Восени пополудні вони вмощуються вдвох на задніх сходах крамниці і ріжуть цукрову тростину. А палючі літні дні проводять на болоті, де стоїть темно-зелений, аж чорний кипарис, а під сплутаним гіллям болотяних дерев залягла дрімотна півсутінь. Коли стежка уривається драговиною або смугою чистої води, міс Амелія нагинається, щоб Кузен Лаймон міг вибратися їй на карк, і бреде через воду з горбанем на плечах, а той тримається за її скроні або широке чоло. Вряди-годи міс Амелія заводить недавно купленого «форда» і возить Кузена Лаймона в кіно в Чігоу, або ще й далі — на ярмарок чи бій півнів: горбань безтямно любив такі видовища. І, звичайно, щоранку вони сиділи вдвох у своєму кафе, а вечорами — у вітальні біля каміна, бо горбань зле почував себе в темряві: не спав і дивився в морок нажаханими очима — йому ввижалася смерть. І міс Амелія не лишала його наодинці з цим страхом. Можливо, саме тому й виникло кафе: адже тут Кузен Лаймон постійно мав товариство, і це допомагало йому пережити ніч. Ось із таких окремих подій і складить собі уявлення про ті роки в цілому. А зараз полишмо їх на деякий час...

Пора вже дещо пояснити у стосунках цих двох людей. Час уже згадати про любов. Бо міс Амелія любила Лаймона Вілліса. Ніхто в цьому не сумнівався. Вони мешкали в одному домі, і ніхто ніколи не бачив їх нарізно. Ось чому місис Макфейл, стара мегера з бородавкою на носі, яка тільки й робила, що пересувала з місця на місце меблі (та й не тільки вона), запевняла, що ті двоє живуть у гріху. Бо які з них родичі — чи не сьома вода на киселі, та й те вилами по воді писано. Щоправда, міс Амелія, з її стодев'яностосантиметровим зростом, скидалася на грізну муртиру, а Кузен Лаймон, цей карлик-горбань, сягав їй лише по груди. Але ненормальність цього зв'язку тільки розбурхувала осудливу цікавість місис Макфейл та її приятельок. А втім, усі пліткарки однакові... Що ж до добрих людей, то ті слушно вважали: коли ці двоє і сплять удвох, це стосується лише їх самих та господи бога. Зрештою на цю думку пристала більшість жителів містечка. Якою ж вона була насправді, та дивна любов?

Почнімо з того, що любов — це взаємна пристрасть двох людей, але «взаємна» не означає — однакова. Той, хто любить, і той, кого люблять, не завжди почувують одне й те саме. Дуже часто любов пере-

творюється лише на засіб вивільнення всієї тієї ніжності, яка довго й марно накопичувалась у серці людини. І той, хто любить, знає про це. Серце підказує йому, що любов його приречена на самотність. І він страждає через цю нову й незвичну самотність. Тоді йому лишається один тільки вихід: оселити свою любов на самому споді своєї душі, створити собі новий внутрішній світ — світ напружених і сильних почуттів. І так любити здатен не лише молодий хлопець, що збирає гроші на весільну обручку, це може бути чоловік, жінка або навіть дитина — одне слово, кожна людська істота.

Так само може бути ким завгодно і той, кого люблять. Найдивовижніші люди іноді збуджують в нас любов. Можна бути чи не столітнім дідом і любити незнайому дівчину, мимохідь побачену на вулицях Чігоу двадцять років тому. Священик, буває, любить повію. Об'єкт любові може зраджувати, мати брудне волосся і всі вади світу. Той, хто любить, певно, бачить усе не гірше за інших — та це аж ніяк не впливає на його любов. Найпримітивніша людина може збудити палку пристрасть до себе, небезпечну і прекрасну, як отруйна болотяна лілія. Людина порядна іноді стає об'єктом нищої і грубої похоті, а божевільний часом вселяє в чийсь душу почуття ніжне й глибоке. Чого варта його пристрасть, може визначити тільки той, хто любить.

Тому більшість із нас воліла б самі любити, а не щоб любили їх. Досить несподівана істина полягає в тім, що бути об'єктом любові для багатьох просто нестерпно. Часто той, кого люблять, боїться і ненавидить того, хто любить його, — і не без підстав. Бо той, хто любить, завжди змушує об'єкт свого почуття оголитися, розкритися до самих глибин. Той, хто любить, будь-що прагне зблизитися з милою серцю людиною, навіть якщо це приносить їй лише біль.

Ми вже згадували, що міс Амелія була колись одружена. Настав час розповісти про цей дивний випадок у її житті. Зважте: сталося це дуже давно і до появи горбаня було єдиною нагодою для міс Амелії особисто зіткнутися з тим, що зветься любов'ю.

Містечко в ті часи було таким, як і тепер, хіба що мало дві крамниці замість трьох і персикові дерева обабіч головної вулиці виглядали меншими й скарлюченішими. Міс Амелія, тоді дев'ятнадцятирічна дівчина, вже багато місяців як утратила батька. Жив у містечку механік по ткацьких верстатах Мервін Мейсі. Він був братом Генрі Мейсі, та коли б ви їх побачили поряд, вам і на думку б не спало, що вони близькі родичі. Мервін Мейсі був перший красень на всю околицю, дужий кучерявий хлопець ста вісімдесяти шести сантиметрів на зріст, з гарними сірими очима. Він добре заробляв і носив золотого годинника з малюнком водоспаду на внутрішньому боці відкидної кришки. Отже, на перший погляд Мервін Мейсі був просто щасливчик, він не мусив ні перед ким запобігати і завжди домагався того, чого прагнув. Проте навряд чи варт було йому заздрити: Мервін Мейсі мав диявольську вдачу. Про нього йшов чи не найгірший поголос у цілій околиці. Ще підлітком він завжди носив при собі висохле і засолене вухо людини, яку зарізав бритвою у бійці. Бавився він тим, що ловив у соснових борах білок і відрубав їм хвости, а в лівій задній кишені тримав заборонену марихуану, спокушаючи цим зіллям змучених життям бідолах. Однак погана репутація Мервіна Мейсі не заважала жінкам закохуватись у нього, і серед таких було навіть декілька дуже милих дівчат, світловолосих, з ніжним поглядом, з тугими й гарними сідницями. Тих ніжних дівчат Мервін Мейсі покрив ганьбою. Кінець кінцем у двадцять два роки він накинув оком на міс Амелію. Самотня, незграбна, косоока дівчина стала єдиним його прагненням — і не через гроші, він справді покохав її всім серцем. І кохання переродило Мервіна Мейсі. Раніше важко було навіть уявити, що ця людина має серце і душу. Правда, до деякої міри пояснити його лиху вдачу можна тяжким дитинством. Був він одним із сімох небажаних дітей у родині двох волоцюг, що їх назва-

ти батьками і язик не повертається. Те дивне подружжя полюбляло ловити рибу і весь час пропадало на болотах, а до своїх дітей (які знаходились у них мало не щороку), ставилось як до прикрої мороки. Повертаючись увечері з фабрики, вони дивились на дітей такими очима, ніби не могли зрозуміти, як ті взагалі тут опинились. Коли малі плакали, їх лупцювали, і найперше, чого вони навчилися на цьому світі — це відшукувати найтемніший закутень, куди можна сховатися. Такі худі, аж схожі на маленьких безтілесних привидів, вони ніколи не розмовляли навіть між собою. Зрештою їхні батьки взагалі кинули їх напризволяще. Стояла сувора зима, фабрика не працювала вже три місяці, скрізь були самі злидні. Але містечко не могло дозволити білим сиротам вмерти під парканом, у всіх на очах. Скінчилось це так: найстарший з них, восьмирічний хлопчик, пішов у Чігоу і зник, — можливо, сів на товарний поїзд і подався світ за очі... Трьох узяло на утримання містечко, перекидаючи їх з кухні до кухні, та, слабенькі здоров'ям, вони не дотягли й до великодня. Останні двоє — найменшенькі Мервін і Генрі — потрапили в дім до однієї доброї жінки, місіс Мері Хейл, яка любила їх, наче власних дітей. Вони виховувалися в її сім'ї і до них добре ставились.

Але серця маленьких дітей надто вразливі. Жорстокість, пережита на самому початку життя, може зовсім деформувати серце скривдженої дитини. Іноді воно так стиснеться від болю, що назавжди лишається твердим і рубцюватим, як персикова кісточка. Або ж, навпаки, збільшується і повниться болем, аж поки стає таке вразливе і беззахисне перед життям, що його нестерпно носити в грудях. Так, власне, сталося з Генрі Мейсі, зовсім не схожим на свого брата, — найкращим і найлагіднішим чоловіком у містечку. Він позичав гроші всім, хто в нього попросить, а по суботах інколи наглядав за дітьми, чиї батьки засиділися в кафе. Боязкий і нерішучий, він переймався стражданням кожної людини. Мервін Мейсі, навпаки, виріс безстрашним, зухвалим і жорстоким. Його серце затверділо, як роги диявола, і доки він не покохав міс Амелію, він нічого, крім ганьби і прикросів, не приніс своєму братові і добрій жінці, яка виховала його.

Але кохання різко змінило вдачу Мервіна Мейсі. Два роки він любив міс Амелію і все не зважувався освідчитись їй. Бувало, стоїть під її дверима з кашкетом у руках і дивиться покірливим, спраглим і затуманеним поглядом. Його як підмінили. Тепер він добре ставився до брата і названої матері, почав відкладати гроші, вчився господарювати. Більше того, він навіть до бога навернувся. Уже не розлежувався по неділях на ганку, бренькаючи на гітарі й наспівуючи, а ходив до церкви, не пропускав жодних релігійних зборів. Він навчився добрих манер: поступався місцем жінкам, перестав лягати, битись і богохульствувати. Цілий два роки він змінювався усе на краще. Аж поки одного вечора прийшов до міс Амелії з букетом болотяних квітів, мішком тельбухів і срібною обручкою — та й освідчився в коханні.

І міс Амелія пішла за нього. Згодом усі сушили собі голови — чому вона так зробила? Одні вважали — її звабили весільні подарунки, інші твердили, ніби то намовила її баба з Чігоу — стара жінка зі страшним характером. Хай там як воно було, а міс Амелія, широко ступаючи, пройшла між лавами в церкві, вдягнена у жовту весільну сукню небіжчиці матері, майже на чверть метра закоротку, як на неї. Був ясний зимовий день, і крізь рубінові шибки церковних вікон сонце кидало тривожний відблиск на двійко молодят перед олтарем. Під час шлюбної церемонії міс Амелія долонею правої руки робила якісь дивовижні рухи — мацала по стегну: вона шукала на атласовій весільній сукні кишеню комбінезона і, не знаходячи, дратувалась і нудьгувала дедалі дужче. Коли проповідник прочитав заключну молитву за молодих, міс Амелія покvapно покинула церкву, не тільки не взявши молодого під руку, а й ідучи на два кроки попереду того. Церква була недалеко, і молодята поверталися додому пішки. Кажуть, що дорогою міс Амелія

почала розмову про якогось фермера та підводу трісок і взагалі поведилася із своїм чоловіком, як з першим-ліпшим покупцем, що зайшов до її крамниці купити квартиру віскі. Проте досі все йшло більш-менш пристойно, і містечко заспокоїлось: люди бачили, як кохання вплинуло на Мервіна Мейсі, і сподівались, що так само воно подіє і на його молододружину. Принаймні, міркували вони, у шлюбі вона трохи нагуляє тіла, полагідніє і навчиться стримувати свої дикі вибрики.

Проте люди помилилися. Хлопчаки, які того вечора стовбичили попід вікнами будинку, розповіли потім, що ж, власне, сталося. Молодята з'їли розкішну вечерю, приготовану кухарем міс Амелії, старим негром Джеффом. Молода наминала, аж за вухами лящало, а молодий ледь копірсався виделкою в тарілці. Потім молода взялася до своїх звичайних справ: продивилася газету, закінчила облік товарів у крамниці, ще щось робила. Тим часом молодий, на якого вона не звертала жодної уваги, з дурнувато-блаженним виразом обличчя тинявся з дверей у двері. Годині об одинадцятій молода взяла лампу і пішла нагору. Молодий рушив слідом. Доти події розвивалися досить пристойно, але далі вибухнув скандал.

Не минуло й півгодини, як міс Амелія збігла вниз сходами, в бриджах і жакеті кольору хакі. Її обличчя так налилося кров'ю, аж почорніло. Вона грюкнула кухонними дверима, ще й люто штурхонула їх ногою. Потім трохи заспокоїлась: розворушила вогонь, сіла й поклала ноги на край грубки. Погортала календар для фермерів, випила кави, закурила батькову люльку. Її обличчя, суворе і невблаганне, набуло природного відтінку. Читаючи календар, вона щось занотовувала на аркуші паперу. Над ранок зайшла до своєї контори і зняла накривку з нещодавно придбаної друкарської машинки, на якій саме вчилася друкувати. Так провела вона свою шлюбну ніч. Коли розвиднилося, вийшла на подвір'я, мов не було нічого, і взялася за клітку для кролів, яку почала робити минулого тижня на продаж.

Певна річ, не можна позаздрити молодому, який не здатен переспати з коханою молододружиною, і про це відомо всьому містечку. Того дня Мервін Мейсі зійшов униз усе ще в своєму весільному костюмі, неприродно блідий, ніби аж хворий. Богу лише відомо, як він перебув ту ніч. Пригнічений, тинявся він по подвір'ю, позираючи на міс Амелію, але тримаючись від неї подаль. Перед обідом йому спало щось на думку, і він пішов у напрямку Сосаєті-Сіті. Повернувся звідти з подарунками: опаловим перснем, рожевою емалевою брошкою,— такі тоді були якраз у моді,— срібним браслетом з двома викарбованими серцями і коробкою цукерок за два з половиною долари. Міс Амелія лише мимохідь глянула на ці шедрі дари і відкрила коробку з цукерками, бо зголоділа. Інші подарунки з хвилину роздивлялася зневажливо, прикидаючи на око їхню вартість, а тоді виклала на прилавок на продаж. Друга ніч минула так само, як і попередня, тільки що міс Амелія знесла вниз перину, влаштувала собі постіль біля груби і добре там виспалась.

Так тривало три доби. Міс Амелія робила свої звичні справи і дуже зацікавилася чуткою, що миль за десять від містечка будуватимуть міст. Мервін Мейсі тинявся слідом за нею по дому, і на обличчі його відбивалося, як він страждає. На четвертий день він поїхав до Чігоу, привіз звідти адвоката і в конторі міс Амелії переписав на неї все, що мав,— чотири гектари лісу, які придбав на свої заощадження. Міс Амелія уважно вивчала документ, аби влевнитися, що все по закону, і сховала його в шухляду бюро. Мервін Мейсі, прихопивши квартиру віскі, ще за сонця пішов на болото. Надвечір він повернувся п'яний — піднявся нагору до міс Амелії і, дивлячись на неї вологими, широко розкритими очима, поклав руку їй на плече. Він хотів щось сказати, але не встиг і рота розтулити, як вона замахнулася і так ударила його кулаком в обличчя, що він відлетів до стіни з вибитим переднім зубом.

Далі немає потреби розповідати про все в подробицях: вона була його щоразу, як він був п'яний або наближався на відстань удару кулаком. Зрештою вона вважала випхала його з дому, і він мусив терпіти свої муки у всіх на очах. Цілими днями блукав він навколо її будинку, а іноді приносив рушницю і з божевільним виразом обличчя чистив її, раз у раз поглядаючи на міс Амелію. Якщо вона й боялася, то не давала того взнаки, тільки обличчя її робилося ще суворіше, ніж звичайно, і вона часто спльовувала на землю. Остання його безглузда вихватка була така: однієї ночі він забрався крізь вікно в крамницю і просидів там у темряві до ранку, аж поки міс Амелія зійшла вниз. Вона негайно подалася в Чігоу до суду, пригрозивши запроторити його у в'язницю за те, що він самовільно вдерся в її дім. Мервін Мейсі покинув містечко того ж таки дня, і ніхто не бачив, куди він подався. Перед тим як зникнути, він підклав під двері міс Амелії довгого і дивного листа, написаного то олівцем, то чорнилом. Це був лист до нестями закоханого — але в ньому були водночас і погрози, і прокльони, і обіцянка поквитатися з нею за все. Шлюб його тривав рівно десять днів. І все містечко відчувало своєрідну зловтіху, як це буває, коли у вас на очах хтось так безглуздо і жахливо занапастить собі життя.

Міс Амелії дісталось все, чим володів колись Мервін Мейсі, — ліс, золотий годинник, кожна його особиста дрібничка. Проте вона всім цим анітрохи не дорожила і навесні пошматувала його ку-клукс-кланівський балахон, щоб накрити тютюнові саджанці. Отже, Мервін Мейсі тільки зробив її ще багатшою і подарував їй своє кохання. Та, хоч як дивно, вона згадувала про нього тільки з жахом, ненавистю й гіркотою. Жодного разу не вимовила вона його імені і казала завжди: «той механік, з яким я колись була одружена».

Пізніше, коли до містечка дійшли погані чутки про Мервіна Мейсі, міс Амелія була дуже задоволена. Бо справжня його вдача одразу вийшла на яв, тільки-но позбувся він свого кохання. Він став злочинцем, чие ім'я і портрети з'являлися у всіх газетах штату. Він пограбував три бензоколонки і вдерся з обрізом до універсального магазину в Сосаєті-Сіті. На нього впала підозра у вбивстві сумнозвісного Сема Криве Око, відомого грабіжника. Недобра слава про Мервіна Мейсі дедалі ширилася, і врешті поліція схопила його, застукавши п'яного й сонного в одній туристській хижці. Він спав на підлозі, поряд лежала гітара, а в його правому черевіку знайшли п'ятдесят сім доларів. Мервіна Мейсі засудили на довічне ув'язнення і направили в тюрму під Атлантаю. Міс Амелію це безмежно втішило.

Така історія заміжжя міс Амелії. Багато вже відтоді води сплило. Тривалий час містечко потішалось над цією сумною і водночас кумедною пригодою. Та хоча зовнішні прояви цієї пристрасті справді здавалися безглуздими, не слід забувати, що правдива історія кохання відбувається тільки в душі самого закоханого. І хто, крім бога, може бути суддею того або іншого почуття?

Першого ж таки вечора, коли виникло кафе, про цього занапащеного нареченого, що гинув у далекій похмурій в'язниці за багато миль звідси, згадало раптом кілька чоловік. І згодом Мервіна Мейсі в містечку не забували. Його ім'я ніколи не згадувалося при міс Амелії або горбаневі. Але пам'ять про його палке кохання і злочини, думка про те, як йому там ведеться в тюрмі, вдиралися тривожним дисонансом у щасливу мелодію любові міс Амелії та веселу атмосферу кафе. Отже, не забувайте про Мервіна Мейсі, він ще відіграє свою лиховісну роль у нашій історії.

Протягом тих чотирьох років, коли крамниця потроху перетворювалась на кафе, в кімнатах другого поверху не змінилось нічого. Усе лишилося так само, як за дитинства міс Амелії, за життя її батька, а може, навіть і діда. Всі три кімнати, як уже відомо, були бездоганно прибрані. Кожна дрібничка мала своє місце, і Джефф, служник міс Аме-

лії, усе тут витирав і чистив щоранку. Передня кімната належала Кузенові Лаймону — та сама, де жив Мервін Мейсі протягом кількох днів, які йому дозволено було провести під цим дахом, а ще раніше вона правила за спальню батькові міс Амелії. Кімната була умебльована великою шафою для одягу, комодом для білизни, накритим білою накрохмаленою лляною скатертиною, і столом з мармуровою стільницею. Тут стояло величезне старовинне ліжко на чотирьох підпорах з різьбленого червоного дерева. На ньому лежали дві перини, пухові подушки і ціла гора різноманітних подушечок з вишивкою. Ліжко було таке високе, що під ним стояла спеціальна дерев'яна драбинка на два щаблі — досі нею ніхто не користувався, але Кузен Лаймон щовчора витягав її і величю підіймався до ліжка. За драбинкою, соромливо захована від стороннього ока, стояла фарфорова нічна посудина в рожевих трояндах. На темній натертій підлозі килимів не було, а на вікнах висіли штори з такої самої білої матерії, як і скатертина.

З другого боку вітальні була спальня самої міс Амелії — значно менша і дуже просто умебльована: вузьке соснове ліжко та шафа для її бриджів, сорочок і святкової сукні. Там-таки на два вбиті у стінку цвяхи вона вішала гумові чоботи. Не було там ні штор, ні килимів, ні взагалі будь-яких оздоб.

Велика середня кімната — вітальня — була опоряджена найпишніше. Перед каміном стояв диван з червоного дерева, обтягнутий потертим зеленим шовком. Столи з мармуровими стільницями, дві зінгерівські швацькі машинки, велика ваза із жмутиком пампасової травички — все це, за місцевими уявленнями, було ознакою багатства. Найкоштовнішою оздобою вітальні була велика шафа зі скляними дверцятами, де зберігалися родинні реліквії і різні дивовижі. Міс Амелія додала до тієї колекції дві речі — великий жолудь чорного дуба і два сіренькі камінці в маленькій, оббитій оксамитом коробочці. Коли їй випадала вільна хвилина, міс Амелія виймала цю коробочку, викладала камінці на долоню і, ставши біля вікна, роздивлялася їх із захопленням, жахом і якоюсь незрозумілою повагою. Ті камінці кілька років тому лікар із Чігоу видобув із нирок міс Амелії. Заради цього їй довелося витерпіти жахливі муки, отож їй лишалося або дуже високо цінувати ті камінці, або визнати, що зусилля її пропали марно. Отож вона берегла їх, немов реліквію, і на другому році свого життя з Кузеном Лаймоном подарувала йому ланцюжок для годинника, оздоблений тими камінцями. Друга додана нею до колекції річ — великий жолудь — теж була дорога їй, проте, дивлячись на нього, вона щоразу смутніла і ніби бентежилась.

— Амеліє, що це за жолудь? — спитав у неї якимось Кузен Лаймон.

— Звичайний жолудь, — відповіла вона. — Жолудь, який я підбрала того дня, коли помер мій тато.

— Ну й що з того? — не вгавав Кузен Лаймон.

— Цей жолудь я тоді знайшла на землі. Підняла його й поклала до кишені. Сама не знаю навіщо...

— Але з якого б то дива зберігати його? — чудувався Кузен Лаймон.

Багато про що розмовляли міс Амелія та Кузен Лаймон у горішніх кімнатах, звичайно над ранок, коли горбаня мучило безсоння. Взагалі-то міс Амелія була мовчазна, вона не любила правити теревені. Проте були в неї й улюблені теми для розмови — її, так би мовити, «вічні» теми. Їх об'єднувало те, що на кожну з них можна було говорити тижнями без певних висновків або видимих наслідків. А Кузен Лаймон, на відміну від міс Амелії, любив просто побалакати, йому аби язиком молоти. Отож до розмови вони підходили зовсім по-різному. Міс Амелія завжди говорила про щось дуже загальне, а Кузен Лаймон раз у раз уривав її, вихоплюючись, як цікава сорока, щоб з'ясувати ту або ту неістотну дрібницю, яка, проте, часто мала конкретну практичну цінність. Міс Амелія любила поговорити про зорі, про те, чому негри мають чорну шкіру, про те, як найліпше лікувати рак тощо. Спогади

про батька теж давали привід до нескінченних, любих її серцю розмов.

— Знаєш, Лаймоне,— каже, бувало, вона.— Ох і спала ж я тоді! Лягала, щойно засвічували лампу, і зразу засинала — ніби поринала в тепле мастило. А вранці батько входив до кімнати і клав руку мені на плече: «Вставай, мала». А потім, розпаливши грубу, гукав мені з кухні нагору: «Смажена кукурудза! Свинина з підливою! Шинка з яйцями!» І я мчала бігцем сходами й одягалася біля гарячої грубки, поки батько вмивався з-під колонки. Потім ми йшли до гуральні або ж...

— Кукурудза, яку ми їли сьогодні на сніданок, була недосмажена,— раптом повідомляв Кузен Лаймон.— Смажили надто швидко, зерна всередині й не прогрілись навіть.

— А коли батько розливав віскі...

Розмова точилася безконечно, міс Амелія простягала свої довгі ноги до каміна, де і взимку, і влітку палав вогонь, бо Лаймон був мерзлякуватий. Закутаний у ковдру або в зелену вовняну хустку, він сидів навпроти неї на низенькому кріселку, проте ноги його не торкалися підлоги. Про свого батька міс Амелія не розмовляла ні з ким, тільки з Кузеном Лаймоном.

Це був один з виявів її любові до нього. Вона звирялась йому в найделікатніших і найважливіших життєвих справах. Він один знав, де сховано план з позначками закопаних бочок із віскі. Лише він мав доступ до її чекової книжки і ключа від шафи з дивовижами. Він набирав повні пригорщі грошей з ікла і втішався передзвоном монет у своїх кишенях. Він володів майже всіма її статками, бо, коли горбань був не в гуморі, міс Амелія губилася в пошуках, що б подарувати йому, аж поки в домі не лишилося вже чого дарувати. Єдине, чим вона не хотіла ділитися з Кузеном Лаймоном, був спогад про її десятиденне заміжжя. Ім'я Мервіна Мейсі ніколи не спливало в їхніх розмовах.

Шість років повільно спливали відтоді, як у містечку вперше з'явився Кузен Лаймон. Стояв спекотний серпень, і небо, здавалося, дихало полум'ям. Та ось почав гуснути зеленкуватий присмерк, усюди запанував спокій. Вулиця покрилася дюймовим шаром золотавої пилюки, напівголі дітлахи, що бігали там, чхали, пітіли і зробилися страшенно вередливими. Фабрика працювала лише до обіду. На ганках будиночків уздовж головної вулиці сиділи, відпочиваючи, люди, жінки обмахувалися віялами з пальмового гілля. Будинок міс Амелії можна було впізнати з вивіски над дверима: «КАФЕ». На задньому ганку, помережаному тінями, було прохолодніше. Там сидів Кузен Лаймон і робив морозиво; час від часу він додавав у суміш солі або льоду і витягував товкач, щоб, лизнувши трохи, перевірити, як посувається справа. Джефф куховарив на кухні. Рано-вранці міс Амелія припилила біля дверей на вулицю об'яву: «Увечері курятина. Двадцять центів». Кафе уже відчинилося, а міс Амелія щойно закінчила працювати в конторі. Всі вісім столиків було зайнято, з механічної піанолі линула дзенькітлива мелодія.

У кутку біля дверей сидів Генрі Мейсі з малим хлопчиком. Він пригощався віскі, хоч узагалі пив не часто, бо швидко п'янів і тоді або плакав, або намагався співати. На його зблідлому обличчі нервово сіпалося ліве око,— як завжди, коли він був збуджений. До кафе він увійшов боком, не відповідаючи на привітання. Хлопчик, що сидів поруч нього, був син Гораса Уеллса, його залишили сьогодні зранку в міс Амелії на лікування.

Міс Амелія вийшла з контори в доброму гуморі. Вона зробила кілька дрібних розпоряджень у кухні і зайшла до кафе з курячою гузкою в руці — найласішим для неї шматочком. Обвела поглядом кімнату, пересвідчилася, що все гаразд, і попрямувала в куток до столика Генрі Мейсі. Обернувши стілець до себе, вона всілася на нього верхи, бо хотіла лише згаяти час — для вечері було зарано. Із задньої кишені її комбінезона стриміла пляшка лікувального напою — настоян-

ка з віскі, цукру і ще якогось невідомого інгредієнта. Міс Амелія відкоркувала пляшку і піднесла дитині до рота. Потім обернулася до Генрі Мейсі і, помітивши, як сіпається його ліве око, спитала:

— Що з тобою?

Генрі Мейсі, здавалося, хотів повідомити щось важливе, але, подивившись довгим поглядом просто в очі міс Амелії, затнувся і промовчав.

Тоді вона знов узялася до свого хворого. З-за столу ледь визирало розчервоніле дитяче личко з приплюшеними очима і трохи розтуленим ротом. На стегні у малого був великий затверділий чиряк, який міс Амелія мала надрізати. Та, лікуючи дітей, вона вдавалась до особливого методу: вона не могла бачити, як їм боляче, як вони, налякані, видаються з рук. Тому вона тримала цього хлопчика у себе цілий день, даючи йому локричні цукерки та невеличкі дози лікувального напою, а надвечір, пов'язавши серветку, нагодувала його донесхочу. Тепер хлопчик сидів за столиком і куняв. Голова його хиталася на всі боки, він сопів і раз у раз похропував.

Раптом у кафе відчулось якесь пожвавлення, і міс Амелія швидко озирнулася. Увійшов Кузен Лаймон. Горбань ступав велично, як і щовечора. Опинившись посеред кімнати, він став і пильно розглянувся довкола, прикидаючи, який у кого сьогодні настрої. Горбань був великий майстер зчиняти сварки. Він тішився будь-якою бучею і, не мовивши жодного слова, міг так нацькувати людей одне на одного, що лишалося тільки руками розвести. Це через нього близько Рейні посварилися за складаний ніж два роки тому і ще й досі не розмовляли. Він був присутній і при великій бійці між Ріпом Уеллберном і Робертом Колвертом Хейлом — за шість років він не проминув жодної. Він пхав свого носа повсюди, знався на інтимних справах кожного і при нагоді безсоромно цим зловживав. А проте, хоч як це дивно, саме завдяки горбаневі кафе процвітало. Без нього тут ніколи не було б так весело. Тільки-но заходив він у кімнату, як виникало відчуття якоїсь напруги, бо з появою цього любителя пхати носа в чужі справи ніколи не можна було передбачити, що раптом звалиться тобі на голову наступної миті. А в передчутті бійки або якоїсь колотнечі людей охоплює хворобливе збудження, і язики в них розв'язуються. Отож і тепер, коли горбань з'явився в кафе, розмови відразу пожвавішали, з пляшок полетіли корки.

Лаймон помахав рукою Коротуну Макфейлові, що сидів з Мерлі Райеном та Генрі Фордом Крімпом.

— Ходив сьогодні ловити рибу на Гниле озеро, — сказав він. — Переступив через якусь колоду, аж раптом відчуваю: вона ворухиться, придивляюся — а то крокодил, довший, як від очих дверей і до кухні, і товщий за відгодованого кабана.

Горбань базікав далі не змовкаючи. Кожен іноді поглядав на нього, дехто слухав його балаканину, інші пускали її повз вуха. Часом бувало, що за цілий вечір він не скаже жодного слова правди — самі побрехеньки і хвастощі. Так само й сьогодні. Цілий день він пролежав з ангіною і встав лише надвечір, щоб зробити морозиво. Це було відомо всім, і все ж таки він стояв посеред кафе і плів такі нісенітниці, що від них вуха в'янули. Міс Амелія спостерігала за ним — руки в кишенях, голова трохи схилена набік. В її сірих загадкових очах була ніжність, вона лагідно усміхалась сама до себе. Інколи переводила погляд з горбаня на інших, що сиділи в кафе, і тоді в ньому проглядали гордощі і ніби погроза кожному, хто б насмівився спіймати цього базікала на брехні. Джефф розносив тарілки з вечерею, новенькі електричні вентилятори створювали в кафе приємну прохолоду.

— Малий заснув, — озвався нарешті Генрі Мейсі.

Міс Амелія глянула на хворого, і обличчя її посерйозніло. Малий зліг підборіддям на край столу, з кутиків вуст текла слинка, змішана з лікувальним напоєм, очі були міцно заплющені, і на повіках уже вместилося кілька комарів. Міс Амелія поклала руку хлопцеві на го-

лову і потермосила, але той не прокинувся. Тоді обережно, щоб не торкнутись хворої ноги, міс Амелія взяла малога на руки і понесла його в контору. Генрі Мейсі пішов за нею, і щільно причинив за собою двері.

Цього вечора Кузен Лаймон нудився. Нічого не траплялося, відвідувачі кафе були в доброму гуморі, незважаючи на спеку. Генрі Форд Крімп і Горас Уеллс сиділи за середнім столиком і, обнявшись, хихотіли над якоюсь нескінченною історією, та коли горбань підійшов до них, він не міг нічого второпати, бо пропустив початок. Місячне сяйво падало на припалу товстим шаром куряви дорогу, персикові дерева стояли чорні й нерухомі. Вітер стих, одноманітне дзижчання болотяних москітів здавалося відгомоном тихої ночі. Містечко огорнув морок, лише десь далеко блимала якась лампа. Нараз у темряві заспівала високим голосом жінка, мелодія з якихось трьох нот усе повторювалась і повторювалась... Горбань вийшов на ганок, сперся на поручні і став удивлятися в безлюдну дорогу, ніби когось виглядаючи.

Позад нього почувлися кроки, а тоді пролунав голос:

— Кузене Лаймон, твоя вечеря вже на столі.

— Сьогодні в мене поганий апетит,— відповів горбань, що цілий день жував свій солодкий «тютюн».— Чогось мені кисло в роті.

— Тільки найліпше,— припрошувала міс Амелія.— Грудка, печінка й серце.

Разом вони повернулись до освітленого кафе і сіли поряд Генрі Мейсі. Їхній столик був найбільший, і на ньому завжди стояв букет болотяних лілій у пляшці від кока-коли. Міс Амелія закінчила із своїм хворим і була дуже задоволена. З-за причинених дверей контори почулося хіба кілька сонних зітхань, і, перш ніж хлопчик устиг прокинутись і перелякатись, було вже по всьому. Тепер він спав глибоким сном, обвиснувши в батька на плечі. Рученята його метлялись у того по спині, а личко розчервонілось — батько виходив з кафе, прямуючи додому.

Генрі Мейсі все ще мовчав. Ів помалу, ковтав нечутно, на відміну від ненажери Лаймона, який щойно відмовлявся від їжі, а тепер поглинав шматок за шматком. Раз у раз Генрі Мейсі поглядав на міс Амелію, але мовчав і далі.

Був звичайний суботній вечір. Стареньке подружжя селян, на мить завагавшись у дверях, зрештою таки увійшли, тримаючись попідруки. Вони жили разом так довго, ці старі селянин і селянка, що стали схожі, мов близнюки. Засмагли, засохлі, вони скидались на два живі земляні горішки. Вони рано покинули кафе, більшість відвідувачів теж пішли десь опівночі. Тільки Россер Клайн і Мерлі Райен усе ще грали в шашки та Коротун Макфейл мирно розмовляв з пляшкою — дружина не дозволяла йому пити вдома. Генрі Мейсі усе не йшов, що було незвичним, бо він завжди лягав спати з курми. Міс Амелія позіхала, але Кузенові Лаймону було не по собі, і вона не пропонувала зачиняти кафе.

Близько першої ночі Генрі Мейсі глянув у стелю, в куток, і спокійно мовив до міс Амелії:

— Я одержав сьогодні листа.

Міс Амелія пустила ці слова повз вуха, бо на її адресу щодня надходили різні ділові листи й каталоги.

— Я одержав листа від свого брата,— сказав Генрі Мейсі.

Горбань, що, як гусак, виступав по кав'ярні із закинутими за голову руками, став як укупаний. Він завжди миттю відчував найменшу зміну в загальній атмосфері. Глянувши на обличчя тих, хто ще лишився в кафе, він завмер, очікуючи.

Міс Амелія спохмурніла і стисла праву руку в кулак.

— Можеш залишити його при собі,— сказала вона.

— Його звільнили умовно. Він уже не у в'язниці.

Смагляве обличчя міс Амелії потемніло ще дужче, і вона мерзлякувато зіщулилась, хоча ніч була тепла. Коротун Макфейл і Мерлі Райен перестали грати в шашки. В кафе стало дуже тихо.

— Хто? — спитав Кузен Лаймон. Його великі бліді вуха, зваляючись, видовжились і напорошилися. — Ви про що?

Міс Амелія вдарила долонею по столу.

— Але ж Мервін Мейсі... — Йї зсудомило горло, і лише через декілька секунд вона вимовила: — Він засуджений на довічне ув'язнення.

— Що він такого зробив? — допитувався Кузен Лаймон.

Запала довга мовчанка. Ніхто не знав, як йому відповісти.

— Він пограбував три бензозаправні станції, — сказав Коротун Макфейл, але його слова прозвучали непереконливо, і відчувалося, що згадане не всі гріхи.

Горбань нетерпелився. Він ненавидів, коли від нього щось приховували — нехай навіть і якесь страшне лихо. Ім'я Мервіна Мейсі він почув уперше, але воно вже мучило його, як і всяка згадка про щось усім відоме, але невідоме йому, — скажімо, про старий тартак, знесений ще до його появи в містечку, або про бідолашу Морріса Файнстайна, або про якусь давню подію. Цікавий до всього від народження, горбань особливо любляв усілякі історії із злодіями та злочинами. Обходячи стіл, він повторював собі під ніс: «звільнений умовно» та «вже не у в'язниці», — проте не міг допитатися нічого, бо ніхто не наважувався говорити про Мервіна Мейсі в присутності міс Амелії.

— В листі небагато сказано, — провадив Генрі Мейсі. — Він не пише, куди поїде.

— Гм, — відгукнулася міс Амелія, чие обличчя й далі лишалося темне й похмуре. — Цей диявол ніколи не ступить своїм копитом на поріг мого дому.

Вона відсунула стілець від столу і пішла зачиняти кафе. Згадка про Мервіна Мейсі навернула її на невеселі роздуми, і вона перетягла касу на кухню та добре її там приховала. Генрі Мейсі пішов додому і зник у темряві, а Генрі Форд Крімп і Мерлі Райен трохи затрималися на чільному ганку. Згодом Мерлі Райен присягався, що вже тієї ночі йому привиділось, як усе буде далі. Але ніхто не зважив на його слова, бо він завжди так похвалявся. Міс Амелія і Кузен Лаймон ще з хвилину погомоніли нагорі у вітальні. І коли горбаневі нарешті здалося, що він зможе заснути, вона поправила над його ліжком сітку від москітів і зачекала, поки він помолиться. Потім надягла довгу нічну сорочку, викурила дві люльки і ще довго сиділа у вітальні, перш ніж піти спати.

Була то щаслива осінь. Урожай видався добрий, і на базарі в Форкс-Фоллзі на тютюн трималася добра ціна. Після довгого спекотного літа повіяло першою прохолодою — дні стояли прозорі, сонячні, свіжі. Узбіччя закурених шляхів поросли золотушником, а цукрова тростина наливалася червінню. Щодня прибував автобус з Чігоу, щоб відвезти кількох малюків до школи. Хлопці полювали в соснових борах на лисиць, на подвір'ях провітрювалися зимові ковдри, закопували в ями на зиму батати й прикривали зверху соломою. Вечорами з димарів струменіли тоненькі пасма диму, жовтогарячий повний місяць плав у небі. Немає глибшої тиші, ніж тиша першої прохолодної осінньої ночі. Інколи опівночі, якщо не було вітру, до містечка долинали пронизливий посвист поїзда, що йшов через Сосаєті-Сіті на північ.

Для міс Амелії Івенс о цій порі було найбільше роботи. Вона працювала від світанку до темряви. Поставила в своїй винокурні новий, більший охолоджувач і за тиждень вигнала стільки віскі, що могла б споїти цілу округу. У старого мула вже голова паморочилась — стільки він перемолотив сорго, — а ще міс Амелія консервувала на зиму груші. Дуже чекала вона перших морозів, бо купила три величезні свині і мала намір засмажити їх цілими тушами, наробити кендюхів і багато ковбас.

Багатьом у ті дні здавалося, що з міс Амелією щось діється. Вона часто голосно сміялась, а в її посвистуванні вчувався ніби якийсь виклик. Вона постійно випробовувала свою силу — підіймала важкі речі або перевіряла на дотик пружність м'язів. Одного разу вона сіла за друкарську машинку і написала оповідання — з іноземцями, потайними

дверима та мільйонами доларів. Кузен Лаймон невідлучно був при ній — дріботів десь на рівні її спідниці,— і, коли вона дивилась на нього, її обличчя прояснювалось, а коли вимовляла його ім'я, її голос бринів любов'ю.

Нарешті впали перші приморозки. Коли міс Амелія одного ранку прокинулась, мороз розмалював віконні шибви візерунками, а іній посріблів траву на подвір'ї. Міс Амелія розвела в кухонній грубі великий вогонь, а тоді вийшла надвір подивитись, який буде день. Холодне повітря кололо обличчя, у ясно-зеленому небі — ані хмарки. Незабаром почали підходити селяни і гомоніти з міс Амелією про погоду; вже поширилась чутка про те, що вона сьогодні вирішила заколоти велику свиню. Свиню закололи, і в ямі за будинком розпалили вогнище з дубових полін. На подвір'ї запахло димком і теплою свинячою кров'ю, в морозному повітрі лунко розносилося тупотіння ніг і гомін голосів. Міс Амелія ходила всюди, віддаючи розпорядження, і невдовзі діло було зроблено.

Того дня вона мала залагодити в Чігоу якусь справу, тому, упевнившись, що все йде як слід, завела машину і наготувалась їхати. Вона покликала Кузена Лаймона з собою, власне, вона покликала його уже всьоме, але тому подобалась метушня, і він волів залишитися. Його відмова, здавалося, схвилювала міс Амелію, бо вона завжди хотіла мати його біля себе і, виїжджаючи кудись останнім часом, дуже сумувала за домівкою. Проте, коли горбань відмовивсь всьоме, вона більше не наполягала. Перед від'їздом знайшла палицю, обвела навколо ями з вогнищем, десь за півметра, глибоку борозенку і наказала йому не переступати цієї межі. Поїхала вона по обіді і мала намір до темряви повернутися.

На той час уже не було дивною побачити машину, що їхала з Чігоу або в Чігоу. Щороку навідувався збирач податків сперечатися з такими багатіями, як міс Амелія. А коли якийсь Мерлі Райен чи хто інший, було, забере собі в голову придбати автомобіль на виплат або, внісши три долари завдатку, отримати чудовий електрохолодильник з отих, що їх розрекламовано на вітрині в Чігоу,— то тут-таки до нього приїздить торговельний агент з міста, швидко з'ясовує фінансові можливості майбутнього клієнта і миттю розвіє його надію придбати на виплат бодай що-небудь. Відтоді, як почалися дорожні роботи на форк-фоллзькому шосе, через містечко часто проїздили машини з закутими в ланцюги арештантами. Нерідко якийсь водій зупиняв автомобіль і розпитував про дорогу. Отже, не було нічого незвичайного в тому, коли десь надвечір повз фабрику прогуркотіла вантажна машина і зупинилася посеред вулиці неподалік від кафе міс Амелії. З кузова зіскочив якийсь чоловік, а машина поїхала далі.

Чоловік стояв посеред дороги і роздивлявся навколо. Він був високий, з кучерявим каштановим волоссям і темно-синіми очима. Червоні губи кривились у погордливій посмішці. На ньому була червона сорочка і широкий розмальований візерунками шкіряний пояс; у руках він тримав блаженку валізу й гітару. Першим побачив цього незнайомця Кузен Лаймон, який почув скрегіт гальм і вийшов подивитися, що там діється. Горбань вистромив голову з-за ганку, але далі не виходив. Вони пильно подивились один на одного, але не так, як незнайомці, що вперше зустрілись і нашвидку прикидають, чого кожен з них вартий. Погляд, яким вони обмінялись, був зовсім інший. Таким поглядом презираються злочинці, коли впізнають один одного. Чоловік у червоній сорочці знизав лівим плечем і відвернувся. Смертельно збліднувши, горбань кілька хвилин дивився йому навздогін, а тоді пішов вулицею слідом за ним, тримаючись віддалік.

Негайно всьому містечку стало відомо, що повернувся Мервін Мейсі. Насамперед він підійшов до фабрики, ліниво сперся ліктями на підвіконня і зазирнув усередину. Йому, як і всім неробам, подобалося дивитись, як інші тяжко працюють. Поява його викликала загальне замі-

шання. Фарбувальники покинули оповіті парю чани, прядильниці і ткачі забули про свої верстати і навіть Коротун Макфейл, який був де-святником, не знав, що робити. Мервін Мейсі усе шкірився в хвалькуватій посмішці, і вираз його обличчя не змінився, навіть коли він побачив брата. Оглянувши фабрику, Мервін Мейсі рушив до будинку, де виріс, і залишив там на ганку валізу й гітару. Потім обійшов ставок біля фабрики, оглянув церкву, кожну з трьох крамниць і пройшовся містечком. Горбань тихо плентався за ним віддалік, тримаючи руки в кишенях. Він усе ще був дуже блідий.

Вечоріло. Зимове сонце сідало за обрій, і край неба на заході палав червоним золотом. Настовбурчені стрижі поверталися до своїх гнізд; в будинках засвічувалися лампи. Час від часу з димом розносився запах смаженини, що поволі допікалась в ямі, за кафе. Обійшовши все містечко, Мервін Мейсі зупинився перед будинком міс Амелії, прочитав вивіску над ганком і, не вагаючись, зайшов на подвір'я. Тонко, журливо озвався гудок фабрики, і денна зміна закінчила роботу. Незабаром на подвір'ї міс Амелії, крім Мервіна Мейсі, зібралися й інші — Генрі Форд Крімп, Мерлі Райен, Коротун Макфейл. Багато дітлахів і дорослих стояли й дивилися через паркан. Розмовляли мало. Мервін Мейсі був по один бік ями, а всі інші юрмилися навпроти. Кузен Лаймон стояв трохи осторонь від усіх і не спускав очей з Мервіна Мейсі.

— Ну, як тобі жилося у в'язниці — добре? — спитав Мерлі Райен, по-дурному захихотівши.

Мервін Мейсі не відповів. Він витяг із задньої кишені великого ножа, поволі розкрив його і витер лезо об штани. Мерлі Райен одразу притих і відступив за спину Коротуна Макфейла.

Міс Амелія повернулася додому майже в сутінках. Гуркіт її машини всі почули ще здалеку.

Потім з вулиці грюкнули двері і вгору сходами потягли щось важке. Сонце давно сіло, і повітря імлісто світилося, як буває ранніми зимовими вечорами. Міс Амелія, не поспішаючи, зійшла чорними сходами на подвір'я, а люди очікували, що ж буде. Мало хто дорівнявся б силою міс Амелії, а Мервіна Мейсі вона ще й ненавиділа лютою ненавистю. Тому всі думали, що вона вибухне страшним гнівом, схопить у руку що-небудь важке і вижене Мервіна Мейсі геть із містечка.

Спочатку вона не помітила його. На обличчі в неї відбивалися замріяність і полегшення, як завжди, коли вона поверталась додому. Міс Амелія побачила Мервіна Мейсі і Кузена Лаймона, мабуть, водночас. Вона дивилась то на того, то на того, але зрештою її погляд, здивований і розгублений, зупинився не на вилушеному з тюрми злочинцеві. Вона, як і всі інші, втупилася у Кузена Лаймона, і таки було на що подивитись.

Горбань стояв біля самої ями, на його бліде обличчя падали червоно-ністі відблиски вогнища. Коли Кузен Лаймон прагнув комусь сподобатися, він удавався до особливого трюку: стояв нерухомо і швидко-швидко ворушив великими блідими вухами. Горбань завжди робив так, коли хотів щось випросити в міс Амелії, і вона ніколи не могла встояти перед цим. Ось і тепер вуха горбаня метлялись, аж лопотіли, проте дивився він не на міс Амелію. З виразом розпачливого благання горбань усміхався до Мервіна Мейсі. Спочатку той не звертав на нього уваги, а коли нарешті кинув погляд у його бік, зовсім не оцінив горбаневих старань.

— Що з цим кривобоком? — спитав він, тицяючи в того пальцем.

Ніхто не відповів. А Кузен Лаймон, переконавшись, що його зусилля не дали бажаного наслідку, вдався до нових спроб здобути прихильність Мервіна Мейсі: він швидко закліпав повіками, аж вони замигтіли над його очними западинами, як білі тремтливі метелики. Далі він зачовгав ногами по землі, став вимахувати руками і нарешті пішов

у якийсь дивний танок з підскоком. В останніх відблисках зимового вечора він скидався на чортеня з болота.

Тільки на Мервіна Мейсі це не справило ніякого враження.

— Що, на цього недомірка трясця напала? — знову спитав він.

Не діставши відповіді, Мервін Мейсі ступив крок до Кузена Лаймона і вдарив його кулаком по голові. Горбань похитнувся і впав як підтятий. Потім підвівся й сів, і його вуха ворухнулися ще раз в останньому безнадійному зусиллі сподобатись Мервінові Мейсі.

Тепер усі зацікавлено повернули голови до міс Амелії. В багатьох у містечку давно вже руки свербіли провчити горбаня, та досі ніхто не осмілювався й доторкнутись до нього. Якщо хтось наважувався бодай осікти Кузена Лаймона словом, міс Амелія відмовляла цьому необачному в кредиті і ще довгенько потім усіляко труїла йому життя. Отже, якби зараз міс Амелія розвалила Мервінові Мейсі голову сокирою, тут-таки, на чорному ганку, ніхто б і не здригнувся. Але нічого подібного не сталося.

І раніш бувало, що міс Амелія ніби впадала в транс. Але тоді причина була відома і зрозуміла. Як справжній лікар міс Амелія, наготувавши з болотяного коріння та невипробуваних рослин якісь нові ліки, ніколи не давала їх хворому, спочатку не випробувавши на собі. Бувало, вона ковтала величезну дозу таких ліків і весь наступний день замислено ходила від будинку до мурованої вбиральні і назад. Коли раптом її хапав болючий спазм, вона застигала майже нерухомо, стиснувши кулаки і втупившись у землю косуватими очима, намагаючись збагнути, на який орган вплинули ліки, а отже — до якої хвороби найкраще їх застосовувати... Тепер, коли вона спостерігала за горбанем і Мервіном Мейсі, на її обличчі з'явився той самий напружений вираз, так ніби вона дослухалась до якогось внутрішнього болю, хоча сьогодні не ковтала жодних нових ліків.

— Це буде тобі наукою, виродку, — сказав Мервін Мейсі.

Генрі Мейсі відкинув з чола пасмо неслухняного світлого волосся і зайшовся нервовим кашлем. Коротун Макфейл і Мерлі Райен переминалися з ноги на ногу, а діти й негри за парканом і словом не проходилися. Мервін Мейсі склав ножа і, обвівши усіх зухвалим поглядом, гордовито пішов з подвір'я. Жар у ямі перетворився на тонкий світлий шар попелу, і стало зовсім темно.

Ось так Мервін Мейсі повернувся з в'язниці. На ціле містечко не знайшлося жодної живої душі, яка зраділа б його поверненню. Навіть така добра жінка, як міс Мері Хейл, що вигодувала колишнього сироту турботливо і з любов'ю, — навіть ця старенька названа мати, побачивши його, впустила з рук сковорідку і захлинулася слізьми. Але ніщо не могло збентежити Мервіна Мейсі. Він усівся на східцях чорного ходу будинку Хейлів, ліниво бренькаючи на гітарі, а коли вечеря була готова, відіпхнув дітей і наклав собі велику порцію, хоча родина жила надголодь. Наївшись, він улігся в найкраще ліжко у найбільшій кімнаті і заснув глибоким сном праведника, який не порушувало жодне сновидіння.

Того вечора міс Амелія не відкривала кафе. Вона щільно позачиняла всі двері й вікна, і ніхто не бачив ні її, ні Кузена Лаймона. Проте в її кімнаті цілу ніч світилася лампа.

Мервін Мейсі приніс у містечко нещастя, чого й слід було сподіватися. Наступного дня погода раптом перемилилась, і настала спека. Парило навіть уранці, вітер доносив гнилий запах болотяної твані, над зеленою ряскою фабричного ставка висіли хмари москітів. Спека була гіршою, ніж у серпні, і принесла багато шкоди. Бо за прикладом міс Амелії, майже кожний власник свині в окрузі зарівав її саме напередодні. А яка ж ковбаса не зіпсується за такої спеки? Через кілька днів скрізь відчувся сморід зіпсованого м'яса, створюючи похмуру атмосферу

збитків. А якась родина, що мешкала поблизу форкс-фоллзького шосе, на смерть отруїлася свининою, всі до одного.

Отже, вони наїлися зіпсованої свинини, і хто тепер міг поручитися за свою? Люди розривались між бажанням поласувати смажениною і страхом смерті. Настав час збитків і розгубленості.

Ну а Мервінові Мейсі, який призвів до цього лиха, було хоч би що. Його бачили всюди. В робочі дні він вештався коло фабрики, зазираючи у вікна, а по неділях надягав червону сорочку і прогулювався з гітарою по вулиці. Він усе ще був гарний — чорне волосся, яскраві губи, ставний і широкоплечий, — але зло, яке сиділо в ньому, настільки стало явним, що його краса вже нікого не зваблювала. І те зло вимірювалося не тільки вчиненими ним злочинами. Так, він справді пограбував три бензоколонки. А ще раніше звів найцотливіших дівчат в окрузі, ще й насміхався з них. Йому можна було закинути безліч негідних учинків, але, крім усього цього, таїлася в ньому ще якась підлота, яку кожен ніби нюхом учував. До того ж він ніколи не пітнів, навіть у серпні, і це був знак, над яким варто було замислитись. Жителям містечка здавалося тепер, що він став навіть небезпечніший, ніж колись, бо у в'язниці в Атланті він ще й чарів навчився. Бо як інакше можна було пояснити його вплив на Кузена Лаймона? Адже від тієї миті, коли горбань побачив Мервіна Мейсі, в нього ніби диявол вселився. Він ходив, як хвіст, за цим каторжником і зі шкіри пнувся, аби звернути на себе його увагу. Та Мервін Мейсі все ще ставився до горбаня з відразою або просто не помічав його. Іноді Кузен Лаймон втрачав усяку надію, залазив на поручень парадного ганку і, скулившись, як хвора пташка на дроті, тужив у всіх на очах.

— Ну, чого ти стогнеш? — питала міс Амелія, вдивляючись у нього своїми сірими косуватими очима, і кулаки її міцно стискалися.

— О, Мервін Мейсі, — схлипував горбань, і від самого цього імені йому перехоплювало горлянку, і він починав гикати. — Та ж він був у Атланті!

Міс Амелія похитувала головою, і обличчя її хмурилось і кам'яніло. Сама вона не терпіла подорожей, а тих непосидючих, хто вибирався до Атланти або їхав за півсотні миль, щоб побачити море, вона зневажала.

— Те, що він був у Атланті, не говорить на його користь.

— Але ж він сидів у в'язниці, — з тужливим захватом казав горбань.

Що можна сказати людині, яку мучать такі дурні заздрощі?

— Сидів у в'язниці, Кузене Лаймоне? Не думаю, щоб цим можна було пишатися, — казала міс Амелія, але ці слова чомусь не здавалися переконливими навіть їй самій.

Цими тижнями всі пильно стежили за міс Амелією. Вона ходила розгублена, з таким обличчям, ніби надовго запала у звичний для себе стан трансу. Невідомо чому, але з того дня, коли з'явився Мервін Мейсі, вона перестала надягати комбінезон і тепер завжди носила червону сукню, яку досі приберігала для неділі, похоронів і судових процесів. Коли минуло кілька тижнів, вона зробила перші спроби пояснити ситуацію. Але її поведінку нелегко було зрозуміти. Якщо їй справді боляче дивитись, як Кузен Лаймон тиняється слідом за Мервіном Мейсі по містечку, то чом вона не розв'язала цю проблему раз і назавжди, сказавши горбаневі, щоб забирався геть, коли матиме будь-які стосунки з Мервіном Мейсі? Це було б так просто, і Кузенові Лаймонові доведеться б послухати її або подивитися в обличчя сумній необхідності шукати собі інший дах над головою. Але міс Амелія, здавалось, розгубила всю свою волю і розум. Уперше в житті вона вагалась, який шлях обрати. А коли людина розгублюється, її вчинки часто суперечать один одному. Так сталося й з міс Амелією.

Кафе відчинялося щовечора, як завжди, і найдивніше було ось що: коли Мервін Мейсі з горбанем у хвості чванькувато заходив у двері, міс Амелія не гнала непроханого гостя. Посміхаючись до нього дикую-

тою неширою посмішкою, вона навіть давала йому випивку задарма. Водночас улаштувала йому страшну пастку на болоті, і якби він у неї втрапив, то напевно попрощався б із життям. Вона дозволяла Кузенові Лаймонові запрошувати Мервіна Мейсі на недільний обід, а коли той спускався сходами, спробувала зробити йому підніжку. Вона почала вгадувати всілякі розваги для Кузена Лаймона, возила його машиною дивитися різні видовища, іноді за десятки миль. В очах людей вона робила дурницю за дурницею, і всі чекали, чим же це скінчиться.

Знову похолодніло, в містечко прийшла зима, тепер сутеніло раніше, ніж остання зміна на фабриці кінчала роботу. Діти спали, не роздягаючись, а жінки задирали ззаду спідниці і блаженно грілися біля вогню. Розкисла від дощу дорога замерзла, утворивши грудкуваті колії, світло ламп у вікнах будинків ледь блимало, тоненькі персикові дерева стояли зовсім голі. Темними холодними зимовими вечорами кафе було єдиним затишним куточком у всьому містечку, вогні його так яскраво світилися, що їх видно було за чверть милі. Велика залізна груба в глибині кімнати гуділа, потріскувала і розжарювалась до червоного. Міс Амелія почепила на вікна червоні штори і купила в мандрівного торговця великий букет паперових троянд, що виглядали, як справжні.

Проте не лише тепло, затишок чи яскраве світло робили це кафе тим, чим воно було. Існували куди глибші причини, чому жителі містечка так любили сюди приходити. І ці глибші причини були пов'язані з гордістю, якої доти ці люди не знали. Щоб збагнути її природу, треба згадати, як мало варте нині людське життя. Багато людей працювало на фабриці, але далеко не кожна родина мала вдосталь їжі, одягу, грошей. Життя часто обертається на виснажливу гонитву за тим, що треба людині, аби не померти з голоду й холоду. І за все доводиться платити гроші — на цьому-бо й світ тримається. Усі знають, скільки коштує тук бавовни або кварта патоки. А людському життю ціни не складено: воно дається нам задарма і віддаємо ми його теж задурно. Чого ж воно варте, людське життя? Інколи як глянеш навколо себе, то здається, що й мідяка щербатого не варте. Упрієш від тяжкої праці, намахнешся до сьомого поту — і все намарне; отоді десь глибоко в душі й виникає відчуття, що не така вже й велика тобі ціна, чоловіче.

Та ось у містечку виникло кафе, і кожен відчув себе чогось вартим — і не тільки дорослі, а й діти. Сюди можна було приходити й без того, щоб купувати собі вечерю чи випивку. Тут продавалися пляшки з прохолодними напоями за п'ять центів. А якщо ви й цього не могли дозволити собі, міс Амелія мала червоний солодкий напій, що називався «черешневим» — по центу за склянку. Всі в містечку, окрім преподобного Т. М. Уїлліна, відвідували кафе бодай раз на тиждень. Відомо, що діти люблять спати в чужому домі і їсти в гостях: у таких випадках вони поведуться дуже чемно і пишаються собою. Жителі містечка так само пишались собою, коли сиділи за столиками кафе. Перед тим як іти до міс Амелії, вони милися, а перед дверима кафе старанно витирали ноги. Бо тут, у кафе, бодай на кілька годин можна було забути ту гірку істину, що не така вже й висока тобі ціна на цьому світі.

Особливу радість приносило кафе застарілим парубкам, різним невдахам і сухотникам. Тут якраз до речі згадати, що й Кузен Лаймон, з усього видно, хворів на сухоти. Про це свідчили і гарячковий блиск сірих очей, і його впертість та балакучість, і його кашель. Та й відомо, що існує якийсь зв'язок між скаліченим хребтом і сухотами. Коли про це згадували при міс Амелії, вона гнівалась і заперечувала всі ці симптоми затято і пристрасно, а потай лікувала Кузена Лаймона компресами на груди, своїм лікувальним напоєм і ще чимось. Цієї зими горбань бухикав ще гірше, а інколи, навіть у холодні дні, раптом спливав рясним потом. Але це не перешкоджало йому скрізь бігати за Мервіном Мейсі.

Щодня він виходив удосвіта з дому і стовбичив біля дверей чор-

ного ходу будинку місіс Хейл. Чекати йому доводилось довго, бо Мервін Мейсі любив поспати. Горбань стояв у тихенько гукав свого кумира ніжним голоском. Так ото діти присідають навпочіпки над маленькою ніркою, де — як вони вірять — живуть равлики, і, тицяючи туди соломинкою, жалісно примовляють: «Равлику, равлику, покажи ріжки». Саме таким голоском — водночас сумним, спокусливим і покірним — горбань кликав щоранку Мервіна Мейсі. Коли ж Мервін Мейсі розпочинав свій новий день, Кузен Лаймон ступав за ним слід у слід по містечку, а іноді вони годинами блукали на болоті.

А міс Амелія і далі поводилася геть нерозумно: тобто у її вчинках не було ніякої послідовності. Коли Кузен Лаймон ішов з дому, вона не просила його повернутись, а стояла самотою посеред вулиці і дивилася йому навздогін, доки він зникав з очей. Мало не щодня Мервін Мейсі разом з Кузеном Лаймоном приходив до неї на обід і їв за її столом. Міс Амелія відкривала банки грушевого варення, стіл ломився від шинки й курятини, великих мисок з кукурудзяною кашею і маринованим зеленим горошком. Правда, одного разу міс Амелія спробувала отруїти Мервіна Мейсі — але тарілки поплутались, і їй самій припала отруєна їжа. Вона одразу відчула легкий гіркуватий присмак і того дня не обідала. Відкинувшись на стільці, вона спопеляла поглядом Мервіна Мейсі і мацала свої м'язи.

Щовечора Мервін Мейсі приходив до кафе і всідався за найкращим і найбільшим столиком посеред кімнати. Кузен Лаймон приносив йому випивку, за яку той не платив ані цента. Мервін Мейсі відганяв горбаня, мов надокучливу муху, і не тільки не виявляв якоїсь вдячності за його послуги, а ще й бив його тильним боком долоні, коли той потрапляв під руку, або гримав: «Геть з дороги, цурпалку, бо намну чуба!» У таких випадках міс Амелія виходила з-за прилавка і, зціпивши кулаки, повільно підступала до Мервіна Мейсі — її святкова червона сукня висіла мішком, метляючись навколо кістлявих колін. Мервін Мейсі теж зціплював кулаки, і вони неквапно і погрозливо обходили одне навколо одного. Всі дивились на них, затамувавши подих, але далі ніколи нічого не відбувалось. Ще не надійшла вирішальна мить.

Була ще одна причина, через яку люди досі згадують про ту зиму. Тоді сталося несподіване. Прокинувшись другого січня, усі побачили, що світ цілковито змінився. Дурненькі дітлахи, визирнувши у вікно, зайшлися плачем, вражені й перелякані. Старі подумки звертались до минулого і не могли пригадати, щоб у цих краях коли-небудь таке траплялося. Бо вночі випав сніг. Ще в темряві почали м'яко падати перші сніжинки, і до світанку земля вже була вкрита не баченим досі білим покривалом. Сніг обліпив червоні вікна церкви, вибілів дахи будинків. На цьому білому тлі містечко виглядало похмурым і злидненным. Брудні й похилені двоповерхові будиночки біля фабрики, здавалося, ось-ось розваляться, усе навколо якимось потьмяніло і скоцюрбилось. Але сам сніг приніс досі не бачену тут красу. Він не був зовсім білий, яким бачили його ті, хто колись жив на півночі, — а переливався сріблясто-голубими відтінками, і небо над ним засяяло світло-сірим блиском. А яка тиша запала над містечком, коли закружляли в повітрі білі сніжинки!

Люди поставилися до снігопаду по-різному. Міс Амелія, визирнувши з вікна, в задумі поворушила пальцями босої ноги і шільніше загорнула біля шиї комір нічної сорочки. Постояла так хвилику, а тоді почала зачиняти усі віконниці в домі. Потім засвітила лампи і врочисто підсіла до миски з кукурудзяною кашею. Не те, щоб вона злякалася снігу. Але так одразу не змогла скласти власну думку про цю подію і тому вирішила просто не помічати її. Ніколи за її життя сніг тут не випадав, отож їй досі не було нагоди замислитись над цим явищем. А якби, скажімо, вона не заплющила очі на цей снігопад, їй би довелося виробити на нього власний погляд, а вона останніми днями і так мала досить клопоту. І тому міс Амелія тинялася похмурами, освітленими

лампою кімнатами й удавала, ніби нічого не сталося. Кузен Лаймон, той, навпаки, гасав у дикому захваті по кімнатах і, тільки-но міс Амелія відвернулася, щоб приготувати йому сніданок, вихопився на вулицю.

Мервін Мейсі заявив свої права на цей снігопад. Він сказав, що бачив уже сніг в Атланті, і так гордо ходив того дня по містечку, ніби йому належала кожна сніжинка. Він підсміювався з дітлашні, що боязко вибігала з домівок і набирала снігу у пригорщі, щоб покуштувати його на смак. Вулицею поспішав преподобний Т. М. Уїллін. На його обличчі відбивалася напружена робота думки, бо він намагався якось втулити цей снігопад у свою недільну проповідь. Більшість людей тишенько раділи з цього дива; вони розмовляли притишеними голосами і приказували «будь ласка» й «дякую» частіше, ніж це було потрібно. Декілька слабохарактерних, звичайно, піддалися паніці і перепились, але таких було мало. Для багатьох це стало справжньою подією, і вони рахували гроші, готуючись увечері піти до кафе.

Кузен Лаймон не відступався від Мервіна Мейсі цілий день, поділяючи його претензії на привласнення снігу. Він усе дивувався, що сніг не падає так, як дощ, і задивлявся на казкове кружляння сніжинок, аж поки йому запаморочилось у голові і він почав спотикатися. Горбань так пивався собою, гріючись у промінні слави Мервіна Мейсі, що люди не могли втриматись і гукали йому:

— І ми орали, казала муха, сидючи на розі у вола...

Міс Амелія не збиралася готувати вечерю, та коли о шостій почувся кроки на ганку, вона обережно прочинила парадні двері. То прийшов Генрі Форд Крїмп, і хоча в неї не було чого їсти, вона дозволила йому сісти за столик і подала віскі. Прийшли й інші. Згустилися сині, холодні сутінки, і, хоча сніг уже не падав, вітер налітав із соснового бору і здіймав у повітря легенькі сніжинки. Кузен Лаймон повернувся, коли вже зовсім смеркло, разом з Мервіном Мейсі, який ніс свою пошарпану валізу й гітару.

— Ти зібрався в подорож? — швидко спитала міс Амелія.

Мервін Мейсі погрівся біля грубки, потім усівся за своїм столом, старанно вистругав шпичку і став колупатися в зубах. Раз у раз він виймав шпичку з рота, роздивлявся кінчик і витирав його об рукав пальта. Відповіддю він себе не утрудив.

Горбань подивився на міс Амелію, яка стояла за прилавком. У його погляді не було й тіні благання, навпаки — він здавався цілковито впевненим у собі. Заклавши руки за спину, він самовдоволено поворошив вухами. Його щоки пашіли рум'янцем, очі сяяли, одяг був наскрізь промоклий.

— Мервін Мейсі поживе тепер з нами, — сказав він.

Міс Амелія не запротестувала. Вона тільки вийшла з-за прилавка і прихилилася до груби, ніби від цієї новини її враз пройняло холодом. Гріючи собі спину, вона задирала спідницю не так, як це роблять усі жінки на людях, — скромненько, десь на дюйм або два. Міс Амелія не мала ні крихти сорому і нерідко зовсім не зважала, є в кімнаті чоловіки чи ні. Ось і тепер, гріючись біля груби, вона так задерла свою червону сукню, що кожен при бажанні міг бачити її мускулясте, поросле волоссям стегно. Похиливши голову набік, вона щось забурмотіла сама до себе, киваючи головою і наморщуючи чоло. В її голосі вчувалися звинувачення й докори, хоча слова годі було розібрати. Тим часом горбань і Мервін Мейсі пішли нагору до вітальні, прикрашеної пампасовою травичкою і двома швацькими машинками, в особисті кімнати міс Амелії, де вона прожила усе своє життя. Унизу, в кафе, було чутно, як вони грюкають, розпаковуючи речі Мервіна Мейсі і влаштовуючись.

Ось так Мервін Мейсі вдерся в дім міс Амелії. Спочатку Кузен Лаймон, який поступився Мервінові Мейсі своєю кімнатою, спав на дивані у вітальні. Але снігопад погано вплинув на нього, він застудився, простуда перейшла незабаром у хронічну для нього ангіну, і міс Амелія віддала йому своє ліжко. Диван у вітальні був закороткий для неї, ноги

її звисали, і не раз вона скочувалася вночі на підлогу. Можливо, саме через це недосипання розум її потьмарився, і все, чим вона намагалась дошкулити Мервінові Мейсі, оберталося проти неї самої. Вона потрапляла у власні пастки і часто опинялася в жалюгідному становищі. Але вона не виставляла непроханого гостя за двері, бо їй страшно було лишатися самотньою. Коли звикаєш ділити з кимось життя, залишитися потім самому — то гірка мука. Тиша освітленої кімнати, коли годинник раптом перестає цокати, тіні в порожньому будинку — краще вже терпіти в домі смертельного ворога, ніж зіткнутися з жахом моторошної самоти.

Сніг довго не втримався. Зійшло сонце, і за два дні містечко стало таке, як і раніше. Міс Амелія не відчиняла дверей і віконниць, аж поки не розтанула остання сніжинка. Потім вона зробила генеральне прибирання в домі і просушила всі речі на сонці. Але ще перед цим, тільки-но вийшовши на подвір'я, вона прив'язала мотузку до найміцнішої гілки китайської вишні і почепила на неї мішок від цементу, щільно натоптаний піском. Вийшла ніби саморобна боксерська груша, і з того дня міс Амелія щоранку тренувалася. Вона й без того вміла боротись і битися навкулачки, трохи неповоротка, щоправда, але це компенсувалося знанням багатьох підступних прийомів і вивертів.

Міс Амелія, як уже згадувалось, була на зріст метр дев'яносто, Мервін Мейсі був на три сантиметри нижчий. Важили вони майже однаково — близько вісімдесяти кілограмів. Проте Мервін Мейсі був спритніший за неї і мав міцні груди. І взагалі, на перший погляд здавалося, що перевага на його боці. Та все ж таки майже всі у містечку робили ставку на міс Амелію; навряд чи хоч один заклався на Мервіна Мейсі. Містечко ще пам'ятало велику бійку між міс Амелією й адвокатом з Форкс-Фоллза, який намагався одурити її. Був то величезний, міцний чоловіча, але вона випустила його з рук уже ледь живого. Вона не лише добре боксувала, а й уміла деморалізувати супротивника, корчачи такі гримаси і так страшно скрикуючи, що й глядачів інколи жах проймав. Міс Амелія була хоробра, щодня вперто тренувалася з грушею, і цього разу правда була цілком на її боці. Люди вірили в неї і очікували. Звичайно, ніхто не міг знати точно, коли відбудеться бійка. Але деякі ознаки впадали всім у вічі.

Протягом усього цього часу горбань походжав по дому з виразом цілковитої втіхи на дрібному зморшкуватому личку. Дуже тонко й хитромудро він розпалював між ними ворожнечу. Весь час смикав Мервіна Мейсі за холошу штанів, щоб привернути його увагу до себе. Іноді починав невідступно ходити й за міс Амелією — але тільки для того, щоб мавпувати її незграбну розгонисту ходу. Він косував очима і передражнявав її рухи. Це було таке потворне й жахливе видовище, що навіть найдурніші, як Мерлі Райен, і то не сміялись. Лише Мервін Мейсі кривив лівий кутик губів і пирхав сміхом. Коли це траплялося, міс Амелію охоплювали водночас два протилежні почуття. Вона дивилась на горбаня із сумним, розпачливим докором, а тоді, шало не скрегочучи зубами від люті, оберталася до Мервіна Мейсі.

— Щоб тобі печінка тріснула! — з ненавистю кидала вона.

А Мервін Мейсі у відповідь брав гітару, що завжди стояла прихилена до його стільця, і влаштовував її в себе на колінах.

Голос він мав якийсь слизький, бо в роті у нього завжди було повно слини. Отож мелодії, які він співав, вислизали з його горлянки, ніби вугрі. Міцними пальцями він вправно перебирав струни, і пісні його водночас вабили й дратували. Міс Амелія не витримувала — це було понад її силу.

— Щоб тобі печінка тріснула! — кричала вона не своїм голосом.

Але в Мервіна Мейсі завжди була відповідь напохваті. Він притримував долонею струни, щоб заглушити останній тремтливий акорд, і відповідав протягло, впевнено й зухвало:

— І вам також, міс! Ха-ха-ха!

І міс Амелії не лишалося нічого, як безпорадно змовкнути, бо ніхто ще не вигадав, як вибратися з такої пастки. Адже всі прокльони, які вона насилала на його голову, він обертав проти неї самої. Він брав гору над нею, і вона нічого не могла вдіяти.

Отаке відбувалося в кафе міс Амелії. Що вже робилося нагорі, у кімнатах, поміж тими трьома — ніхто не знав. Але в кафе з кожним вечором збиралося все більше людей. Довелося внести ще один стіл. Навіть Райнер Сміт, божевільний на прізвисько Самітник, що багато років тому переселився на болото, теж прийшов одного вечора в містечко заглянути в яскраво освітлені вікна кафе і подивуватися, чого це там зібралось стільки люду, — певне, й до нього дійшли якісь чутки. Кульмінаційна мить щовечора наставала тоді, коли міс Амелія і Мервін Мейсі, зціпивши кулаки, підступали майже впритул одне до одного, люто блискаючи очима. Цьому не передувало ніяке зіткнення, — здавалося, голий інстинкт поривав їх навстріч одне одному. В ці хвилини в кафе залягала така тиша, що чутно було шурхіт паперових троянд на протязі. І щовечора вони затримувались у такій бойовій стійці трохи довше, ніж напередодні.

Бійка відбулася другого лютого — на «день байбака». Погода їм сприяла, — не дощило й не пекло. Уже зранку деякі прикмети вказували, що бійка відбудеться саме сьогодні, і на десяту годину новина поширилася по всій окрузі. Ще вдосвіта міс Амелія вийшла на подвір'я і відрізала «грушу». Мервін Мейсі сидів на східцях чорного ганку і, затиснувши бляшанку між коліньми, старанно змащував смальцем руки й ноги. Над містечком пролетів яструб із закривавленими грудьми і зробив два кола над будинком міс Амелії. Столи з кафе винесли на чорний ганок, і велика кімната цілком звільнилася. Отже, все свідчило, що бійка от-от відбудеться. Обое з'їли на обід по чотири порції напівсмаженого м'яса і пополудні лягли спати, щоб набратися сил. Мервін Мейсі відпочивав у великій кімнаті нагорі, а міс Амелія вляглася на лаві в конторі. З її блідого, застиглого обличчя було видно, що то за мука для неї лежати отак без руху й без дії, але вона примушувала себе лежати спокійно, як мертва, заплющивши очі і склавши руки на грудях.

Для Кузена Лаймона то був неспокійний день, його личко аж перекривилось від хвилювання і нервової напруги. Він узяв із собою сніданок і подався шукати байбака. Через годину повернувся, вже поснідавши, і повідомив, що байбак бачив свою тінь і, отже, буде тепер шість тижнів мерзнути (така була місцева прикмета на погану погоду). Потім, коли міс Амелія і Мервін Мейсі лягли відпочивати, а його покинули напризволяще; йому спало на думку підфарбувати чільний ганок. Будинок не фарбували з давніх-давен, та й узагалі одному богові відомо, чи був він колись фарбований. Кузен Лаймон поколінкував туди-сюди, і незабаром половину підлоги на парадному ганку вкрила весела яскрава зелень. Робота ця була марудна, і горбань вимастився фарбою з голови до п'ят. І, звичайно ж, за своєю звичкою, він облишив фарбувати підлогу напівдорозі і взявся до стіни. Пофарбував її до рівня своєї піднятої руки, а тоді здерся на кошик і помалював ще на півметра вище. Коли фарба кінчилася, зеленіла права половина підлоги на ганку, а також — дуже нерівно — і частина стіни. На цьому Кузен Лаймон і припинив роботу.

Фарбуванням своїм він утішався, як дитина. До речі, ніхто в містечку, навіть сама міс Амелія, і приблизно не знали, скільки ж горбаневі років. Деякі вважали, що він прибув до містечка дванадцятилітнім, — отже, це хлопчик, інші були впевнені, що йому вже за сорок. Сині очі блищали, як у дитини, але зморшки і лілові тіні під ними вказували на чималий вік. Встановити ж його роки по викривленому тілу було неможливо, так само й по зубах. Всі вони були цілі (крім двох, що їх він поламав, лускаючи горіхи), але такі пожовклі від жування солодкої суміші, яку він називав «тютюном», що годі було збагнути, молодому чи

старому вони належать. Коли ж його напрямки запитували, скільки йому років, горбань прикидався, ніби зовсім про це не знає, не має уявлення, як довго він живе на землі — десять років чи сто. Так і залишився його вік нерозгаданою загадкою.

Кузен Лаймон закінчив фарбувати о пів на шосту вечора: Дедалі холоднішало, в повітрі потягло вологию. Вітер, налітаючи від соснового бору, грюкав віконницями і гнав дорогою стару газету, поки та не зачепилась об колючки глоду. З навколишніх сіл почали з'їжджатися люди: напхані авто, з яких визирали дитячі личка; фургони, запряжені старими мулами із напівзаплющеними від втоми очима, що ніби вимушено посміхались, ледь переставляючи ноги. З'явилося троє юнаків з Сосаєті-Сіті, схожих як трійнята, у жовтих віскотних сорочках і кашкетах дашком назад, — їх завжди можна було бачити на півнячих боях та всіляких видовищах. О шостій фабричний гудок оголосив кінець денної зміни, і незабаром глядачі були усі в зборі. Звичайно, серед публіки траплялись і нікому не відомі зайди, і різна потолоч, але натовп тримався спокійно. Над містечком залягла тиша, обличчя людей давно змінилися у тьмяному світлі надвечір'я. Смеркало. Якусь мить небо жовтаво світилось, і на цьому тлі чітко вимальовувались темні обриси церкви. Потім небо помалу згасло, і темрява загусла в ніч.

Міс Амелія завжди віддавала перевагу популярному числу «сім». Сім ковтків води від гикавки; сім разів обійти навколо озера проти розтягнення м'язів шиї; сім порцій її фірмового напою від глистів. Курс її лікування майже завжди пов'язувався з цим числом. Отже, сутичка мала початись о сьомій. Усім це було ясно — не з оголошень, ні зі слів, а само собою зрозуміло, як зрозумілий дощ або гнильний сморід болота. Отже, о сьомій усі зійшлися до будинку міс Амелії. Найсприятливіші зайшли до кафе і розташувалися попід стінами. Решта юрмилися на чільному ганку або на подвір'ї.

Міс Амелія і Мервін Мейсі ще не з'явилися. Після полудневого відпочинку в своїй конторі міс Амелія піднялася нагору. Кузен Лаймон, той, навпаки, весь час крутився в усіх під ногами — шастав у натовпі, нервово хрускав пальцями та кліпав очима. За одну хвилину до сьомої він, як черв'як, прослизнув у кафе і заліз на прилавок. Запала тиша.

Безперечно, все було домовлено заздалегідь. Бо рівно о сьомій міс Амелія з'явилась на верхній сходинці. У ту ж мить Мервін Мейсі підійшов до кафе, і натовп мовчки розступився перед ним. Вони посувались одне одному назустріч із зціпленими кулаками, наче сновиди. Міс Амелія змінила червону сукню на старий комбінезон і підкотила холоші до колін. Вона була боса і мала на правому зап'ястку залізний браслет. Мервін Мейсі теж підкотив холоші; він був до пояса голий і намащений смальцем, а на ногах мав важкі черевики, які йому видали, коли він вийшов із в'язниці. Коротун Макфейл виступив з натовпу і правою долонею поплескав по задніх кишенях їхніх штанів — переконавшись, що там немає ножів. І ось ті двоє залишилися сам на сам у звільненому для них центрі яскраво освітленого кафе.

Сигналу не було, але обидва вдарили воднораз. Удари прийшлися по підборіддях, і голови смикнулися назад, обидва навіть похитнулися трохи. Кілька хвилин по тому вони кружляли одне навколо одного, примірюючись і роблячи фальшиві випади. Потім, як дікі коти, вцепились одне в одного. Чути було лише гупання ударів, сопіння і човгання ніг по підлозі. Билися вони так, що навіть важко було розгледіти, що ж відбувається: ось міс Амелія відлетіла назад, мало не впавши; ось Мервін Мейсі дістав такий удар у плече, аж закрутився дзигною. Поки що не помітно було ознак будь-чєї переваги.

Під час такої бійки варто відірватися на мить від самої сутички і подивитись на глядачів. Люди щільно попритискалися до стін. Коротун Макфейл, зігнувшись у кутку, теж зціпив кулаки і вигукував щось незрозуміле. Бідолаха Мерлі Райен так широко роззявив рота, аж гуди

залетіла муха, і він ковтнув її раніше, ніж зрозумів, що ж сталося. А Кузен Лаймон? За ним таки варто було постежити. Він усе ще стояв на прилавку і тому височів над усіма. Руками він уперся в боки, велика голова його подалася вперед. Він трохи присів і гострі колінця повипиналися вбік. Від хвилювання його обличчя обкидало висипом, бліді губи тремтіли.

Можливо, з півгодини минуло, було завдано сотні ударів, а бійка все ще лишалася на мертвій точці. Раптом Мервінові Мейсі пощастило захопити ліву руку міс Амелії і заломити її за спину. Вона випручалася і обхопила його за попереk; власне, лише тепер починалася справжня бійка. В цих краях завжди віддавали перевагу боротьбі — люди тут не звикли так швидко вимахувати руками, як того вимагає кулачний бій. І ось тепер, коли міс Амелія і Мервін Мейсі зчепились у мертвій хватці, натовп у захваті підступив ближче. З хвилину борці, щільно притиснуті одне до одного, розхитувалися взад-уперед та з боку в бік. Мервін Мейсі ще й не спітнів, а комбінезон міс Амелії був уже мокрий, піт спливав по її ногах і навіть капав на підлогу. Настала мить великого випробування, і тут міс Амелія виявилася дужчою. Мервін Мейсі був змашений жиром, і його важко було вхопити, але сильнішою була вона. Поволі вона зігнула його назад і нарешті повалила на підлогу. Жахливе то було видовище. В кафе чулося лише хрипке відсапування борців. Міс Амелія притисла суперника до підлоги і сіла на нього верхи; її великі міцні руки зійшлися на його горлі.

Але саме в цю мить, коли міс Амелія, власне, виграла бійку, пролунав відчайдушний крик, аж мороз у всіх пішов поза шкірою. Те, що сталося потім, і досі лишається незбагненим. Ціле містечко було свідком цього, але ніхто не повірив власним очам. Прилавок, на якому стояв Кузен Лаймон, був метрів за чотири від борців. І все ж у ту мить, коли міс Амелія схопила Мервіна Мейсі за горло, горбань стрибнув уперед, мов на крилах пролетів у повітрі, впав на широку міцну спину міс Амелії і вчепився їй нігтями в шию.

Виникло замішання. Міс Амелія була переможена перш, ніж натовп отямився. Завдяки горбаневі, бійку виграв Мервін Мейсі. Міс Амелія лежала навznak на підлозі, нерухомо розкинувши руки. Мервін Мейсі стояв над нею з вибалушеними очима, але вже посміхався своєю кривою посмішкою. А горбань — той раптом зник. Можливо, він злякався того, що зробив, або ж, навпаки, був дуже задоволений з себе і волів утішитися славою на самоті — у кожному разі він вислизнув з кафе і заліз під сходи чорного ганку. Хтось хлюпнув водою на міс Амелію, і вона поволі очуняла, підвелась і поплентала в контору. Крізь відчинені двері люди бачили, як вона сиділа за столом, поклавши голову на зігнуті руки і схлипувала. Раз вона зіпила правий кулак і вдарила тричі по столу, потім рука її розтулилась і лягла долонею догори. Коротун Макфейл ступив уперед і причинив двері.

Люди мовчки один по одному розходились. Мулів розштовхали і відв'язали, автомобілі завели, а три хлопці з Сосаєті-Сіті рушили додому пішки. Бійка закінчилася так, що нікому не хотілося про це згадувати; люди приходили додому і натягали собі ковдру на голову. В містечку запала темрява, лише в будинку міс Амелії світилося в усіх кімнатах.

Мервін Мейсі і горбань пішли з містечка, мабуть, десь за годину до світанку. І ось що вони зробили перед тим, як піти.

Вони відчинили секретер міс Амелії з родинними реліквіями та дивовижами і забрали все звідти. Розбили механічну піанолу. Нашкрябали брудну лайку на всіх столиках у кафе. Розшукали годинник, на кришці якого був малюнок водоспаду, і забрали його з собою. Вилили в кухні на підлогу галон соргового сиропу і побили всі банки з варенням. Пішли на болото і вщент зруйнували винокурню — знищили великий новий охолоджувач та куб і навіть підпалили саму халупу. Зготува-

ли улюблену їжу міс Амелії — ковбасу з вівсяною крупкою, приправили її такою кількістю отрути, що вистачило б на всю округу, і спокусливо поставили цю таріль на прилавку в кафе.

Вони потрошили все, що їм трапило під руку, обминувши тільки контору, де міс Амелія провела ту ніч. І тоді пішли геть, обое.

Так міс Амелія залишилася в містечку сама-одна. Люди допомогли б їй, коли б знали, як це зробити, бо жителі цього містечка теж бувають добрими, коли їм випадає така нагода. Декілька жінок прийшли з вінниками і запропонували допомогу. Та міс Амелія лише подивилася на них потьмареними косими очима і заперечно похитала головою. На третій день зайшов до неї Коротун Макфейл купити пресованого тютюну, та міс Амелія заправила ціну в один долар. Усе в неї раптом підскочило в ціні до одного долара. Що ж це тоді за кафе? І лікувати міс Амелія почала якось дивно. Раніше вона мала більшу славу, ніж лікар з Чігоу. Вона ніколи не знущала з пацієнта, забороняючи такі життєво необхідні речі, як випивка або куриво. Іноді лише могла турботливо застерегти хворого, щоб він ніколи не їв пряженого кавуна або ще чогось, що їй на думку ніколи не спаде. Тепер усьому цьому розумному лікуванню настав край. Половині своїх хворих вона сказала, що вони невдовзі помруть, а решті порекомендувала таке болюче лікування, що на нього не наважилася б жодна людина із здоровим глуздом.

Ходила тепер міс Амелія з нечесаним волоссям, яке вже почало сивіти. Обличчя її видовжилось, а м'язи всохли, і зрештою вона стала з вигляду худю, напівбожевільною старою жінкою. Її сірі очі — поволі, день за днем — усе ближче сходились до перенісся, і здавалось, ніби вони шукають одне одне, щоб обмінятися співчутливим поглядом. І слухати її було неприємно — вона стала грубою і сварливою.

Коли хтось згадував у розмові горбаня, вона казала: «Потрапив би він мені до рук — видерла б у нього горлянку і кинула котам». Та куди жахливішим, ніж ця погроза, був голос, яким вона її вимовляла. Він утратив колишню силу, і в ньому вже не чулося тієї мстивої люті, як колись на згадку про «того механіка, з яким я колись була одружена» або котрогось іншого ворога. Тепер голос міс Амелії нагадував жалісне скигління церковного органа.

Цілих три роки шовечора сиділа вона на парадному ганку, самотня і мовчазна, вдивляючись у дорогу. Але горбань не повернувся. Ходили чутки, ніби Мервін Мейсі примушував його влізати у вікна і красти; інші твердили, що він продав його в якесь мандрівне шоу. Але обидві ці чутки пішли від Мерлі Райєна. Жодна гідна довіри звістка про горбаня ніколи вже не дійшла до містечка. На четвертий рік міс Амелія найняла тесляра з Чігоу, і він забив дошками вікна її будинку. Там, у зачинених кімнатах, вона відтоді й живе.

Нічого не скажеш, містечко це справді сумне й похмуре. Серпневими днями безлюдна дорога стає білою від пилюки, а небо над нею блищить, як сліпуче скло. Все завмирає — не чути навіть дитячих голосів, лише гуркотіння фабрики. Здається, що персикові дерева з кожним літом дедалі карлючаться, а листя їхнє стає тьмаво-сірим і ламким. Будинок міс Амелії так перехнябився на правий бік, що от-от має остаточно розвалитися, і люди з обережності обходять його стороною. В містечку вже не купиш доброго віскі: найближча винокурня розташована десь за вісім миль, і в того, хто вживає її продукцію, на печінці набухають пухлини завбільшки з арахісовий горіх, а вночі він починає марити. В цьому містечку зовсім немає чого робити. Хіба що обійти навколо ставка, постояти, штурхаючи ногою гнилий пеньок і прикидаючи в думці, яке застосування можна знайти старому колесу від фургона, що лежить на узбіччі дороги під церквою. Від нудьги тут гине душа. Щоправда, можна ще піти на форкс-фолльське шосе послухати, як дзвенять кайдани каторжників.

Дванадцятьох звичайних смертних людей.

За три милі від містечка, на форкс-фоллзькому шосе, працюють скуті одним ланцюгом каторжники. Місцева влада вирішила підсипати щебеню на вибоїнах і розширити дорогу в небезпечних місцях. Арештантів дванадцять, усі вони в чорно-білій смугастій тюремній одежі, а їхні ноги на кісточках закуті у ланцюги. Біля них — вартовий з рушницею, його очі від сліпучого світла схожі на червоні роз'ятрені ранки. Арештанти працюють цілий день, прибуваючи в тісному тюремному фургоні майже вдосвіта і повертаючись у в'язницю уже в сірих серпцевих сутінках. Цілий день — глухі удари кайлом у глину, жаклива спека, сморід поту. І щодня — пісня. Глибокий голос починає мелодію стиха, ніби запитуючи про щось. За хвилину до нього приєднується інший, і невдовзі співають усі. Голоси лунають похмуро у сліпучому сьайві дня, в пісні водночас сплітаються сум і радість, вона набирає сили, аж поки починає здаватись, що звук лине не з грудей дванадцятьох арештантів, а з глибин земних або з небесного простору. Ця пісня змушує серце битися швидше, а того, хто слухає, аж морозить від захоплення й жаху. Потім помалу спів завмирає, переходить у один-єдиний самотній голос, далі — тільки хрипке відсапування, і знову — сонце, знову — удари кайла, що розколюють тишу.

І що ж то за люди, які можуть отак співати? Просто дванадцять звичайних смертних людей, семеро чорних і п'ятеро білих місцевих хлопців. Просто дванадцять смертних людей, скutih одним ланцюгом.

Заставка Олександра Міклооди

*З англійської переклала
Валентина ЛИСЕНКО*